

ÂŞIK ÇELEBİ'NİN ARAPÇA, NEV'İZÂDE ATÂYÎ'NİN TÜRKÇE ŞAKÂİKU'N-NU'MÂNİYYE ZEYLİNDEKİ ORTAK BİYOGRAFİLERİN MUKAYESESİ

Suat DONUK*

Öz

Biyografi mühim bir edebî tür olup bunun Osmanlı sahası Türk edebiyatındaki karşılığı terceme-i hâldir. Şuara tezkirelerinden sonra Osmanlı sahasının en yaygın terceme-i hâl örnekleri *Şakâiku'n-nu'mâniyye* ve zeyilleridir. Mevcut yazma eserlere göre *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'ye yazılan ilk zeyil, Âşık Çelebi'nin *Tetimmetü's-Şakâiku'n-nu'mâniyye* adlı Arapça eseridir. Nev'izâde Atâyî'nin *Hadâiku'l-hakâik fi Tekmileti's-Şakâik*'i Türkçe kaleme alınan ilk *Şakâik* zeylidir. Âşık Çelebi ile Nev'izâde Atâyî zeyillerinde otuz dokuz ortak biyografi bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı aynı şahısların farklı yazarlarca kaleme alınmış terceme-i hâllerinin mukayesesini sayesinde tarihî metinlerde bilgi akışı, kaynak eserlerin yazarlarının güvenilirliği ve birbirinden istifade derecesi hususlarında çeşitli veriler elde etmektir.

Bu çalışma bir giriş ve dört bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde İslam telif geleneğinde biyografik metinlerin toplandığı eserlere verilen genel bir isim olan tabakât türünün ve terceme-i hâlin Müslüman toplumlardaki tarihî seyrine yer verilmiştir. Giriş bölümünde üzerinde durulan hususlardan biri de *Şakâik-ı Nu'mâniyye* geleneğinin gelişimidir. 1. Bölüm'de Âşık Çelebi'nin *Tetimmetü's-Şakâiku'n-nu'mâniyye*'si ve Nev'izâde Atâyî'nin *Hadâiku'l-hakâik fi Tekmileti's-Şakâik*'i hakkında ayrıntılı malumat verilmiştir. Çalışmanın 2. Bölüm'ünde iki eserdeki ortak biyografilerin mukayese tabloları sıralanıp bu tablolar sayesinde elde edilen veriler özetlenmiştir. 3. Bölüm'de Âşık Çelebi zeylindeki bir biyografi Türkçeye çevrilmiş, tümel mukayese yapılabilmesi gayesiyle Atâyî'nin eserindeki biçimiyle yan yana konularak verilmiştir. Son aşama olan 4. Bölüm'de çalışma neticesinde varılan sonuçlar açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Biyografi, Şakâiku'n-nu'mâniyye, Zeyil.

COMMON BIOGRAPHIES' ANALOGY OF ASIK CELEBI IN ARABIC, NEV'IZADE ATAYI IN TURKISH ON SAKAIKU'N-NU'MANIYYE ZEYLIN

Abstract

Biography is a significant literary genre and its provision is "terceme-i hâl" in Turkish literature in Ottoman field. Most common "terceme-i hâl" samples of Ottoman field are "*Sakaiku'n-nu'maniyye*" and "zeyille" after "suara tezkire". According to current manuscripts, first "zeyil" which was written to "*Sakaiku'n-nu'maniyye*" has been Asık Celebi's Arabic work named as "*Tetimmetu's-Sakaiku'n-nu'maniyye*". Nev'izade Atayi's "*Hadaiiku'l-hakaik fi Temileti's-sakaik*" which was written out in Turkish has been first "*Sakaik zeyli*". There are thirty nine common biographies on "zeyil's" of Asik Celebi and Nev'izade Atayi. The purpose of this study is to obtain information flow on historical texts, various data on reliability of source work writers and benefit degree from each other thanks to the analogy of same persons' "terceme-i hâl" which were written out by different writers.

* Yrd. Doç. Dr.; Celal Bayar Üniversitesi, Demirci Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, suatdonuk@hotmail.com.

This study consists of one introduction and four sections. It was given a place to the kind of "tabakāt" which is a general name given to works that biographical texts are collected on Islam writing tradition and to the historical process of "terceme-i hâl" on Muslim societies. One of matters that was discoursed on the introduction section is the development of "*Sakaik-ı Nu'maniyye*" tradition. Detailed acquaintance was given on the first section about Asik Celebi's "*Tetimmetu's-Sakaiku'n-nu'maniyye*" and Nev'izade Atayi's "*Hadaiku'l-hakaik fi Temileti's-sakaik*". On the second section of study, analogy tables of common biographies on two works were ordered and data which was obtained by those tables was summarized. On 3. Section, a biography on Asik Celebi "zeyil" was translated into Turkish, it was given with its form on the work of Atayi as it was put side to side in terms of making universal analogy. On 4. Section which was the last stage, conclusions which were obtained as a result of the study were explained.

Keywords: Biography, Sakāiku'n-nu'māniyye, Zeyil.

Giriş

Daha çok tanınmış veya toplumda kabul görmüş birinin hayatını ele alan biyografi, İslam kültür âleminde terceme,¹ hâl tercemesi, terceme-i hâl, terâcim-i ahvâl gibi terimlerle karşılanmıştır.² İslami telif geleneğinde hâl tercemelerinin bir araya toplanmasıyla meydana gelen türe ise tabakāt adı verilmektedir.³ Tarihin alt dalına dâhil edebileceğimiz biyografi ve bunun İslam âlemindeki karşılığı olan hâl tercemesi, Hz. Muhammed'in hayat ve faaliyetlerine çok kıymet veren Müslümanlar için önemli bir inceleme sahası olmuştur. Nitekim İslam tarihinin önemli bir kaynağı Hz. Peygamber'in söylem, fiil ve tasviplerinden⁴ oluşan hadislerinde yatmaktadır. Bu bağlamda hadislerin doğru bir şekilde tespit edilmesi İslam dini için hayati önem taşımaktadır. Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra ortaya çıkan bazı siyasi ve itikadî topluluk mensuplarının işlerine gelmeyen hadisleri inkâr edip kendi görüşlerine uyan hadis türetmeleri, Şia'nın kendi grupları, Abbasi taraftarlarının halifeleri lehinde rivayetler icat etmeleri, İslam aleyhtarlarının kendi fikirleri doğrultusunda hadis uydurup yaymaları ve bazı kimselerin iyi niyetle de olsa bunlara hadis uydurarak karşılık vermesi⁵ şifahi bir yöntemle süregelen hadislerin râvilerinin güvenilir olmasını zorunlu kılmıştır.

Bir hadisin değeri ve doğruluğu büyük ölçüde isnadın doğruluğu ve kesintisizliğine bağlıdır. Bir hadisin nakledilişi üzerine zikredilen biyografik veriler onun güvenilirliğinin senedi sayılmaktadır. Bu nedenle tarihçiler bir hadis rivayeti söz konusu olduğunda bunun nâkili hakkında biyografik bilgi verme alanını genişletmişlerdir.⁶ Sahabelerin çoğunun vefat ettiği H. 40 / M. 660 yıllarında fitne olaylarının patlak vermesi, hızla genişleyen İslam âlemine farklı

¹ Ahatlı, E. (2011). "Terceme", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 40, s. 483.

² Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C.3, s. 458.

³ Durmuş, İ. (2010). "Tabakat", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 39, s. 288.

⁴ Kandemir, M. Y. (1997). "Hadis", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 15, s. 27.

⁵ agmd, s. 32.

⁶ Mustafa İsen, M. vd. (2009). *Şair Tezkireleri*, Ankara: Grafiker Yayınları, s. 7.

toplumsal katmanların dâhil olması ve hadisin Hz. Muhammed ile görüşmeyen kimselerin eline geçmesi gibi sebeplerle sened sorma ihtiyacı duyulmuş ve senedin bir parçası olarak râviler hakkında bilgi toplama zorunluluğu belirlemiştir. Bu nedenle H. I / M. VII. asrın ikinci yarısında Abdullah b. Amr b. Âs, Abdullah b. Ömer (ö. H. 65 / M. 684-85), Ebû Said el-Hudrî (ö. H. 74 / M. 693-94), Enes b. Mâlik (ö. H. 93 / M. 711-12) gibi sahabelerle Said b. Müseyyeb (ö. H. 91 / M. 709-10), İbrahim en-Nehaî (ö. H. 96 / M. 714-15) ve Muhammed b. Sîrîn (ö. H. 110 / M. 728-29) gibi tâbiînler; H. II / M. VIII. asır boyunca İbn Şihab ez-Zührî (ö. H. 124 / M. 741-42), Yezîd b. Ebû Habib (ö. H. 128 / M. 745-46), Hişam b. Urve (ö. H. 146 / M. 763-64 [?]), Abdullah b. Avn (ö. H. 151 / M. 768-69), Şu'be b. Haccâc (ö. H. 160 / M. 776-77) gibi hadis bilginleri hadisleri derleyip rivayet ederken nâkillerinin hayatı hakkında da malumat toplamış ve bu malumatı naklettikleri hadislerle birlikte aktarmışlardır.⁷ Bunlarla birlikte başta Hz. Peygamber olmak üzere hulefâ-yı râşidin ve sahâbiler gibi İslam tarihinin önemli kişilerinin topluma örnek şahsiyetler olarak sunulması ve Arap toplumundaki soy ve atalarla övünme geleneğini, biyografi türüne verilen önemin diğer nedenleri olarak saymak mümkündür. Bu nedenlerden dolayı biyografi, İslam tarihi ve Müslüman toplumların edebiyatları için mühim bir tür olmuş, hatta tarih içerisinde giren diğer sahalardan daha değerli bir yer elde etmiştir.⁸

İslam kültür âleminde hadis râvilerinin hayatlarının incelenmesiyle başlayan biyografi, ilerleyen yıllarda toplumun çeşitli katmanlarında yer alan kişilerin yaşamlarını da konu edinmeye başlamıştır. Bu bağlamda İslam âleminde hadis nâkillerinden sonra sahabe, tâbiîn, hükümdar, vezir, âlim, edip, şair, sanatkâr, sufi ve düşünürlerin hayatlarını anlatan ve tabakât adı verilen eserler telif edildiği görülmektedir.⁹ Toplumun ileri gelenlerini ele alan bu eserlerden sonra konusu kâtip, fakih, kurra-hâfız, lügatçi, musikişinas, eşraf, cömert, cesur ve sakatlar gibi alelade diyebileceğimiz kişilerin yaşam bilgileri olan kitapların yazıldığına dahi şahit olunmaktadır.¹⁰ Hatta İslami telif geleneğinde hâl tercemesi türüne rağbet, özel hususiyetleri ile başkalarından ayrılan Enderunlular, Mevleviler, Bursalılar, Edirneliler, Kırımlılar, kadın şairler¹¹ gibi toplulukların fertlerini ele almaya kadar ilerlemiştir.¹²

İslam âleminin önemli bir sahası olan Osmanlılarda daha çok terceme-i hâl olarak isimlendirilen biyografi buna paralel bir biçimde gelişim göstermiştir. Osmanlılar döneminde biyografi, Arap tabakât geleneği ile İran tezkire geleneğinin etkisi altında ilerlemiştir. Bu sahada

⁷Efendioğlu, M. (2010). "Tabakat (Hadis)", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 39, s. 291.

⁸İsen, M. *vd.*, ags.

⁹Durmuş, İ., ags.

¹⁰İsen, M. *vd.*, ags.

¹¹Levend, A. S. (2008). *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. 1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 450.

¹²Donuk, S. (2015). *Nev'i-zâde Atâyî - Hadâiku'l-hakâik fi Tekmileti's-şakâik (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, s. 1.

biyografik eserlerin kendine has bir şekilde ravza, riyaz, gülzar, Gülşen, hadika, devha, sefine, tuhfe gibi çeşitli isimlerle anıldıkları görülmektedir. İslami edebiyatın birer nev'i olan siyer, mevlid, İskender-nâme, Hamza-nâme ve menâkıb-nâmeleri saymazsak gerçek anlamda biyografi çalışmaları XVI. asırda başlamaktadır.¹³ Osmanlı sahasında biyografi türünün en yaygın örnekleri olarak şura tezkirelerini göstermek mümkündür. H. 945 / M. 1538 senesinde yazımı tamamlanan ve Anadolu'da kaleme alınan ilk şairler tezkiresi olarak kabul edilen Sehî Bey'in (ö. H. 955 / M. 1548-49) *Heşt Behişt*'ini¹⁴ ve bundan sekiz yıl sonra telif edilen Latîfî'nin (ö. H. 990 / M. 1582-83) *Tezkiretü's-şuarâ ve Tabsıra-i Nuzemâ*'sını Osmanlı sahası tabakât türüne dâhil etmek yanlış olmayacaktır.¹⁵ Fakat Taşköprüzâde Ahmed İsameddin Efendi'nin (ö. H. Receb 968 / M. Mart-Nisan 1561) Arap tabakât geleneğine uyarak H. 965 / M. 1557-58 yılında Arapça yazdığı *eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye fî Ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye* isimli eseri Osmanlı Devleti'nin gerçek anlamda ilk tabakât kitabı vasfı taşımaktadır.¹⁶

Osmanlı edebiyatında tabakâtçılığı başlatan Taşköprüzâde Ahmed Efendi'nin *Şakâiku'n-nu'mâniyyesi*¹⁷ Osman Bey (ö. H. 726 / M. 1326) ile Kanuni Sultan Süleyman (ö. H. 974 / M. 1566) arasındaki on Osmanlı hükümdarının görev süreleri boyunca vefat eden kadı ve müderris ile şeyh ve dervişlerin yaşam bilgilerini konu edinmiştir. Hanefi mezhebine mensup âlimleri esas aldığı için *Şakâiku'n-nu'mâniyye* olarak adlandırılan bu kitap¹⁸ her biri bir Osmanlı hükümdarına tekabül eden on tabakadan oluşmakta ve 521 âlim ve şeyhin hâl tercemelerini ihtiva etmektedir.¹⁹ Sadece Türk edebiyatının değil, İslam edebiyatının da tabakât türünde yazılan en meşhur teliflerinden birisi olan bu eser şu ana kadar dört defa basılmıştır.²⁰ Kaleme alınması H. 965 senesinin Receb'inde (M. Haziran-Temmuz 1558) tamamlanan²¹ kitap, 2007 yılında Muharrem Tan tarafından Türkçeye çevrilmiştir.²²

Şakâiku'n-nu'mâniyye Türk edebiyatında tabakât türünün tüm özelliklerini taşıyan ilk eser olmasına rağmen Osmanlı ilim hayatı ve muhiti ile ilgili özgün bilgiler ihtiva etmesi, alanında benzersiz olması, klasik İslam literatürüne aşina olan herkesin kolayca anlayacağı bir

¹³ Özcan, A. (2010). "Tabakat (Osmanlı Dönemi)", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 39, s. 300.

¹⁴ İsen, M. *vd.*, age, s. 31.

¹⁵ Furat, A. S. (1985). *Eş-şekâ'iku'n-nu'mâniyye fî Ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., s. V-VI.

¹⁶ Özcan, A. ags.

¹⁷ Özcan, A. (1989). *Şakâik-ı Nu'mâniyye ve Zeyilleri*, C. 1, İstanbul: Çağrı Yayınları, s. XII.

¹⁸ Özcan, A. age, C. 1, s. 9.

¹⁹ Donuk, S. agt, s. 14.

²⁰ Söz konusu yayınları şu şekilde sıralamak mümkündür: a) Kahire-Bulak (1299 / 1881): İbn Hallikan'ın *Vefeyâtü'l-a'yân* isimli eserinin sayfaları kenarında. b) Kahire (1310 / 1892): el-Matbaatü'l-meymenetü'l-Misriyya baskısı. c) Beyrut (1975): Dârü'l-kitâbi'l-Arabi, Ali b. Bâlî'nin *el-İkdu'l-manzûm fî Zikri Efâzili'r-Rûm* isimli eseriyle birlikte. d) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1985, (haz.) Ahmed Subhi Furat.

²¹ Taşköprüzâde Ahmed İsameddin Efendi, *eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye fî Ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*, (haz.) Furat, A. S. (1985). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, s. 560.

²² bk. Tan, M. (2007). *Taşköprüzâde-Osmanlı Bilginleri*, İstanbul: İz Yayıncılık

dilinin bulunması, basit bir tertiple tanzim edilmesi gibi özellikleri sayesinde kısa sürede insanların beğenisini kazandı.²³ Bu kabulde onun tahsil çevrelerinde olduğu kadar edebî ortamlarda da tutulmasının payı büyüktür. Ancak Arapça kaleme alınması böylesi önemli bir eserden sadece bu dili bilenlerin istifade etmesine neden oluyordu. Zamanla diğer çevrelerde de beliren istek üzerine müellifi henüz sağken tercüme edilmeye başlandı.²⁴

H. 965 / M. 1558 yılında kaleme alındığı bilinen *Şakāiku'n-nu'māniyye*, H. 968 senesinin Receb ayında (M. Mart-Nisan 1561), yani telifinden sadece üç sene sonra ilk defa Türkçeye tercüme edildi. *Hadāiku'r-reyhân* adını taşıyan tercümenin müellifi olan Belgratlı Muhtesibzâde Mehmed Hâkî (ö. H. 975 / M. 1567-68'den sonra) bu işe başlamadan önce Taşköprizâde Ahmed Efendi ile görüşüp izin almıştır.²⁵

Muhtesibzâde Mehmed Efendi'nin tercümesinden dört sene sonra *Şakāiku'n-nu'māniyye* bir kez daha Türkçeye tercüme edildi. Derviş Ahmed Efendi'nin (ö. [?]) kaleme aldığı eserin tam adı *ed-Devhatü'l-irfāniyye fî Ravzati'l-ulemâi'l-Osmāniyye*'dir. Bu tercümenin sadece iki yazma nüshası mevcut olup bunların biri Mısır Milli Kütüphanesi,²⁶ diğeri Kahire Hidiv Kütüphanesi'nde²⁷ bulunmaktadır.²⁸

Şakāik-ı Nu'māniyye'ye yazılan başka bir tercüme Seyyid Mustafa Efendi'nin (ö. [?]) *Hakā'iku'l-beyân fî Tercemeti Şakāiki'n-nu'mân* isimli eseridir. Yazarı ve yazılış tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan bu eser, bazı şahıslar hakkında *Şakāik*'tan fazla bilgi verdiği, bazı malumatı çıkardığı, Taşköprizâde'nin almadığı yeni biyografiler ile Sultan II. Selim (ö. H. 982 / M. 1574) dönemi âlimlerini de kapsadığı için hem tercüme hem zeyil olarak değerlendirmek mümkündür.²⁹

Bu tercümelere sonra telif edilen Edirneli Mehmed Mecdî'nin (ö. H. 999 / M. 1590-91) *Hadāiku's-şakā'ik* isimli eseri *Şakāiku'n-nu'māniyye*'ye yazılan en ünlü tercümedir. Mecdî Efendi, Taşköprizâde'nin eserine ilhakat yazmış olanların hatlarından ve teracim-i ahvâle ait diğer kitaplardan istifa ederek tercümesini yapmıştır. H. 995 Şaban'ında (M. Temmuz-Ağustos

²³Donuk, S. agt, s. 15.

²⁴Furat, A. S. age, s. VIII.

²⁵Donuk, S. agt, s. 16.

²⁶Mısır Milli Ktp. Türkçe Yazmaları nu. 148.

²⁷Kahire Hidiv Ktp. Türkçe Yazmaları nu. 8944.

²⁸Ekinci, R. (2014). *Uşşâkizâde Hasib'in Zeyl-i Şakā'ik'i (İnceleme-Metin-Dizin)*, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa, s. 69.

²⁹Gönül [Necatigil], B. (1945). "İstanbul Kütüphanelerinde al-Şakāik al-Nu'maniya Tercüme ve Zeyilleri", *Türkiyat Mecmuası*, VII - VIII / 2, s. 150.

1587) yazımı tamamlanan³⁰ *Hadâiku'ş-şakâ'ik*'ta bazı ek malumatlar ile birlikte on altı yeni biyografi bulunmaktadır.³¹

İbrahim b. Ahmed el-Amâsi'nin (ö. H. 998 / M. 1589-90 [?]) H. 998 senesi Cemâziyelâhire'sinin sonlarında (M. Mayıs 1590) yazdığı *Terceme-i Şakâik-ı Nu'mâniyye*'si *Şakâik*'in diğer bir Türkçe tercümesidir.

Tüm bunların yanı sıra bazı kaynaklar Âşık Çelebi (ö. H. Şaban 979 / M. Aralık-Ocak 1571-72) ve Mehmed b. Yusuf el-Çerkes'in (ö. H. 1098 / M. 1686-87 [?]) de *Şakâik-ı Nu'mâniyye*'yi tercüme ettiklerini bildirmektedir. Fakat söz konusu müelliflerin bu türde bir eserleri henüz tespit edilmiş değildir.³²

Çağının aydınları arasında oldukça beğeni kazanan *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'den istifade etme isteğinin sevki ile telhisler (özetleme, kısaltma) de tertip edilmeye başlandı. Fazla sayıda biyografi ve ayrıntılı bilgiler ihtiva eden eserin bir kısım malumatının kısaltılması veya bazı hâl tercemelerinin çıkartılması ile meydana getirilecek bir kitabın kullanışta kolaylık sağlayacağı düşüncesi, telhislerin ortaya çıkışını sağlamış olmalıdır. Mektûbîzâde Abdülaziz Efendi'nin (ö. H. Cemâdiyelûlâ 1279 / M. Ekim-Kasım 1862) kaleme aldığı *Telhis-i Şakâik-ı Nu'mâniyye ve Zeyli*, Hamid Vehbî'nin³³ (ö. [?]) yazdığı *Müntahabât-ı Şakâik ve Zeyli* ile Blocet Katalogu numara 6644'te kayıtlı³⁴, yazarı meçhul *Muhtasar eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye* bu şekilde tertip edilen eserlerdir.³⁵

Osmanlı kültür âleminde *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'yi esas alan çalışmalar tercüme ve telhislerle sınırlı kalmamıştır. İslam telif geleneğinde “zeyil” adı verilen bir yöntem vardır. Bu yöntem, “bir kitabı içerik veya kronolojik olarak tamamlama, eksiklerini giderme, ilaveler yapma maksadıyla devam niteliğinde bir çalışma hazırlamak” şeklinde izah edilebilir.³⁶ Zaman geçip vefat eden kadı, müderris, şeyh ve dervişlerin birikmesi üzerine *Şakâik*'a zeyil yazılarak bilgi akışının devamının sağlanması ihtiyacı doğdu. Bunun üzerine Taşköprîzâde'nin elde ettiği başarıyı yakalamak gayesiyle pek çok yazarca tezyil de edilmeye başlandı.

Şakâiku'n-nu'mâniyye'ye yazılan ilk zeyil Âşık Çelebi'nin *Tetimmetü'ş-Şakâiku'n-nu'mâniyye* isimli eseridir. Bu çalışmanın 1.1. Bölüm'ünde söz konusu eser hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir.

³⁰agm, s. 151.

³¹Donuk, S. agt, s. 17.

³²Gönül [Necatigil], B. agm, s. 150, 153.

³³Bu eserin Hamid Vehbî'ye aidiyetinde var olan kuşku için bk. Donuk, S. agt, s. 20 - 21.

³⁴bk. Blochet, E. (1925). *Bibliothèque Nationale Catalogue des Manuscrits Arabes des Nouvelles Acquisitions (1884 - 1924)*, s. 326 - 327.

³⁵Donuk, S. agt, s. 19 - 21.

³⁶Durmuş, İ. (2013). “Tabakât”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 44, s. 339.

Şakāik-ı Nu'māniyye'ye yazılan ikinci zeyil Munuk veya Hısım lakaplı, Ali bin Bâli'nin (ö. H. Receb 992 / M. Temmuz-Ağustos 1584) *el-Ikdu'l-manzûm fî Zikri Efâzili'r-Rûm* adlı telifidir. Bu zeyil de Âşık Çelebi'nin *Tetimmetü's-Şakāiku'n-nu'māniyye*'si gibi Arapça yazılmıştır. Taşköprüzâde Efendi'nin bıraktığı yerden *Şakāik*'ı H. 991 / M. 1583-84 senesine kadar getirmektedir. Başka bir deyişle Kanuni Sultan Süleyman (ö. H. 21 Safer 974 / M. 7 Eylül 1566) (sonu), II. Selim (ö. H. 27 Şaban 982 / M. 12 Aralık 1574) ve III. Murad (başı) dönemlerini kapsamaktadır. Bu zeyilde biyografilerle birlikte ilgili hükümdar zamanında gelişen önemli tarihî olaylar da özetlenmektedir. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi numara 45 Hk 1348 ve 45 Hk 5069'da kayıtlı nüshalarına göre *el-Ikdu'l-manzum*'da 85 şahsın biyografisi yer almaktadır.³⁷

Nev'î-zâde Atâyî'nin (ö. H. 1046 / M. 1636-37 [?]) *Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti's-şakāik* isimli eseri elde bulunan nüshalara göre Türkçe kaleme alınan ilk *Şakāik-ı Nu'māniyye* zeylidir. Bu eser hakkında 1.2. Bölüm'de ayrıntılı bilgi verilecektir.

Yazılmayı bekleyen biyografilerin belirli bir süreden sonra birikmesi üzerine Uşşâkîzâde Hasîb (ö. H. Şevval 1136 / M. Haziran-Temmuz 1724), *Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti's-şakāik*'a bir zeyil kaleme almıştır. Hasîb'in bu zeylinin özel bir ismi yoktur. Bundan dolayı kütüphane fişlerinde, kataloglarda ve eserin yazma nüshalarında farklı isimlendirmelere rastlanmaktadır. H. 1111 / M. 1699-1700 yılında yazımına başlanan eser H. 1114 / M. 1702-3'te tamamlanmıştır. Eserin tüm nüshalarının mukayesesi neticesinde üç farklı telif aşamasından sonra nihai hâlini aldığı görülmektedir. H. 1043 / M. 1633-34 – H. 1106 / M. 1694-95 yılları arasında yaşamış 540 civarında kadı, müderris, şeyh ve devlet adamının biyografilerini ihtiva etmektedir. Biyografilerle birlikte dönemin önemli siyasi ve askerî hadiselerine de değinmektedir. Yazar H. 1114 / M. 1702-3 senesinde telifini tamamlamış; fakat çeşitli sebeplerden dolayı tebyizini H. 1119 / M. 1707-8'e kadar yapamadığı eserini ithafını değiştirmek suretiyle tekrardan yazmıştır.³⁸ Uşşâkîzâde Hasîb'in zeyli doktora tezi olarak çalışılmıştır.³⁹

Nev'î-zâde Atâyî'nin zeyline yazılan başka bir zeyil de Simkeşzâde Şeyhî Mehmed Efendi'nin (ö. H. 1145 / M. 1732-33) *Vekāyi'ü'l-fuzalâ* isimli eseridir. Bu kitap üç cilt olup *Şakāiku'n-nu'māniyye* tercüme ve zeyilleri içerisinde en hacimli olanıdır. Atâyî'nin bıraktığı yerden *Şakāik*'ı H. 1143 / M. 1730-31 senesine kadar getirmektedir. Birinci cilt H. 1043 / M. 1633-34 – H. 1098 / M. 1686-87, ikinci cilt H. 1099 / M. 1687-88 – H. 1130 / M. 1717-18,

³⁷Donuk, S. agt, s. 22.

³⁸Ekinci, R. agt, s. 116, 119, 120, 194.

³⁹bk. Ekinci, R. agt.

üçüncü cilt H. 1131 / M. 1718-19 – H. 1143 / M. 1730-31 yıllarını ihtiva etmektedir. Üçüncü cildi Şeyhî'nin notlarını metne dönüştürmek suretiyle oğlu Hasan (ö. [?]) telif etmiştir.⁴⁰ Şeyhî, her ne kadar Uşşâkîzâde Hasîb'in zeylini inceleyip başarısız bulduktan sonra *Vekâyi 'ü'l-fuzalâ'*'yı yazmaya karar verdiğini söylese de onun pek çok ifadesini olduğu gibi kullanmıştır. Şeyhî Mehmed'in zeylinde 2058 biyografî yer almaktadır.⁴¹ Ayrıca eser, ilgili hükümdarlar döneminde yaşanan önemli tarihî olayları da içermektedir. Hatta onda siyasi, askerî, sosyal olayların diğer zeyillere nazaran daha ayrıntılı bir şekilde ele alındığını ifade etmek de mümkündür. Şairler için tabakaların sonunda ayrı bir fasıl açılması *Vekâyi 'ü'l-fuzalâ'*'nın *Şakâik* zeyilleri içerisindeki diğer farklı özelliğidir.⁴²

Mevcut eserler içerisinde *Şakâik-ı Nu'mâniyye*'ye yazılan son zeyil, Fındıklılı İsmet Efendi'nin (ö. H. Şevval 1322 / M. Aralık-Ocak 1904-5) *Tekmiletü's-şakâik fi Hakkı Ehli'l-hakâik* adını taşıyan eseridir. İsmet Efendi *Vekâyi 'ü'l-fuzalâ'*'dan sonra uzun bir zaman Osmanlı âlimlerinin hayatlarını anlatan bir eser yazılmaması üzerine bu tarz bir kitap için çalışmalara başlamış ve yirmi beş yıl süren bir çabadan sonra H. 1143 / M. 1730-31 – H. 1314 / M. 1896-97 yılları arasında yaşamış bilgin ve şeyhlerin biyografilerini içeren sekiz ciltlik bir zeyil yazdı. Fakat meşhur Fındıklı yangınında yazarın tüm kitaplarıyla birlikte bu eser de yandı. Müellif, hadiseden sonra hatırladığı kadarıyla eserini tekrar kaleme almaya başlamış, fakat bu sefer ortaya çıkan yekûn dört cilt olmuştur. Bu kitabın cüzlerini peyderpey telif etme amacı taşıyan yazar, sadece 25 ve 26. cüzleri Sultan II. Abdulhamit'e (ö. H. Rebiülâhir 1336 / M. Şubat 1918) sunmuştur.⁴³ İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi numara TY 9290'da kayıtlı tek nüsha da bu cüzlerin birbirine eklenmesiyle meydana getirilmiştir.⁴⁴ Fındıklılı İsmet zeyli I. Mahmud tabakasından müteşekkil olup H. 1143 / M. 1730-31 ile H. 1168 / M. 1754-55 arasında yaşamış 370 şahsın biyografisini içermektedir. Osmanlı Devleti'nin batılılaşma çabalarının yoğun olduğu bir zamanda yazıldığı için modern biyografik eserlerden izler barındırmaktadır.⁴⁵ *Tekmiletü's-şakâik fi Hakkı Ehli'l-hakâik* üzerinde henüz tamamlanmış müstakil bir ilmî çalışma bulunmamaktadır.⁴⁶

Nev'îzâde Atâyî; Hüsrevzâde Hüsrev Efendi (ö. H. 1020 / M. 1611-12), İştibli Hüseyin Sadrî Çelebi (ö. H. 993 / M. 1585), Saçlı Emîrzâde Abdülkâdir Yılcık Efendi (ö. H. 1000 / M.

⁴⁰Levend, A. S. age, s. 360 - 361.

⁴¹ Ramazan Ekinci, R. "Şimkeş-zâde Mehmed Efendi", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü; <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1288>

⁴²Donuk, S. agt, s. 70, 89.

⁴³Fındıklılı İsmet, *Tekmiletü's-şakâ'ik fi Hakk-ı Ehli'l-hakâ'ik* (tıpkıbasım) Özcan, A. (1989). İstanbul: Çağrı Yay., s. 478.

⁴⁴Gönül [Necatigil], B. agm, s. 168.

⁴⁵Donuk, S. agt, s. 25 - 26.

⁴⁶Eser üzerinde İsmail Yıldırım tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde bir doktora tezi hazırlanmaktadır.

1591-92), Seyrekzâde Emrullah Mehmed Efendi (ö. H. 1008 / M. 1599-1600) ve Hamidli Karaca Ahmed Efendi'nin (ö. H. 1024 / M. 1615-16) de *Şakâik-ı Nu'mâniyye*'ye zeyil yazdıklarını bildirmektedir.⁴⁷ Fakat bu zeyillerin herhangi bir nüshası henüz gün yüzüne çıkmış değildir.

1. Âşık Çelebi'nin Arapça, Nev'î-zâde Atâyî'nin Türkçe Zeyl-i Şakâik'ları

1.1. Âşık Çelebi – *Tetimmetü's-Şakâiku'n-nu'mâniyye*

Âşık Çelebi'nin bu eseri *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'ye yazılan ve nüshası mevcut olan ilk zeyil olması nedeniyle önem taşımaktadır. *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'yi Taşkoprîzâde henüz sağken Türkçeye çeviren Mevlânâ Âşık,⁴⁸ esere bir de zeyil kaleme almıştır. Ağâh Sırrı Levend bu zeylin H. 976 / M. 1568-69 senesinde yazıldığını belirtmektedir.⁴⁹ Biz, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi Fazıl Ahmed Paşa numara 1098'de kayıtlı nüshanın mukaddime veya hatimesinde telif tarihine rastlamadık. Levend, yazmanın bitimine denk gelen son biyografi sahibinin ölüm tarihi olan M. 976 / H. 1568-69'dan hareketle böyle bir sonuca ulaşmış olmalıdır.⁵⁰ Fakat mündericindeki son şahsın vefat tarihi H. 976 / M. 1568-69 senesinin sonlarına denk gelen Şevval ayında olduğuna göre⁵¹ bizce H. 976 / M. 1568-69 yılından sonra yazılmış olmalıdır. Arapça kaleme alınan bu zeyil *Şakâik-ı Nu'mâniyye*'yi Taşkoprîzâde'nin bıraktığı yerden Sultan II. Selim döneminin başlarına kadar getirmektedir. Nitekim zeyil, vefat tarihi H. 968 senesinin Receb'i (M. Mart-Nisan 1561) olan Taşkoprîzâde'nin hâl tercemesi ile başlayıp ölüm tarihi H. 976 Şevval'i (M. Mart-Nisan 1569) olan Abdurrahman İbn Mustafa el-Esved biyografisi ile sona ermektedir. Sekiz yılı kapsayan bu eserde 10. Tabaka – Kanuni Sultan Süleyman ve 11. Tabaka – Sultan II. Selim döneminde yaşayan kırk üç kadı, müderris, şeyh ve dervişin yaşam bilgileri bulunmaktadır.

Tetimmetü's-Şakâiku'n-nu'mâniyye'de biyografisi olan şahıslar şunlardır: Taşkoprîzâde Ahmed İsmâeddin Efendi, Yahyâ b. Nüreddîn el-Emîn (Emînzâde), Muhyiddîn Mehmed b. Mahmud (Hoca Kayını), Mehmed Şah b. Sinan Çelebi el-Yegân, Muslihiddîn Mustafa b. Pîr Alî en-Niksarî, Muslihiddîn Mustafa b. Şa'ban (Sürûrî), Muhyiddîn Mehmed b. İbrahim (Cürçân), Muhyiddîn Mehmed el-Arabî, Muhyiddîn b. İbrahim (Dünbekzâde), Ni'metullah (Rûşenî), Şâh Alî Çelebi b. Kasım Beg, Şeyh Mehmed Çelebi b. Şeyh Safiyüddîn el-Bursevî, Abdulvehhab Çelebi b. Abdurrahman, Ahmed Çelebi b. Ebussuud, Kurd Ahmed b. Hayreddîn, Abdalbâkî b.

⁴⁷Nev'î-zâde Atâyî, *Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti's-şakâik*, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, No. R. 1438, vr. 1b, 349a.

⁴⁸Nev'î-zâde Atâyî, agy, vr. 106b.

⁴⁹Levend, A. S. age, s. 356.

⁵⁰bk. Âşık Çelebi, *Tetimmetü's-Şakâiku'n-nu'mâniyye*, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi Fazıl Ahmed Paşa nu. 1098, vr. 248a.

⁵¹bk. Âşık Çelebi, agy., vr. 247b - 248a.

Alaaddîn Alî el-Arabî, Abdulbâkî b. Mehmed Şâh el-Fenârî, Yusuf Çelebi el-Fenârî, Şeyh Abdurrahman b. Şeyh Cemâleddîn el-Merzifonî, Muhyiddîn Mehmed b. Ebussuud, Muhyiddîn Mustafa b. Mi‘mârzâde, Dârib Muhyiddîn, Abdullatif b. Fethullah, Küçük Tâceddîn, İmâmzâde Muhyiddîn, Muhyiddîn Mehmed (Hekîm Çelebi), Sinâneddîn Yûsuf (Muhzır Kulu), Sâlih b. Celâleddin (Celâlzâde), Muhyiddîn Mehmed (İbn Eğri Abdî), Muhyiddîn b. Ahaveyn, Alaaddîn Alî Çelebi el-Manavgadî, Ahmed Çelebi b. Ahî el-Konevî, Tâceddîn İbrahim el-Manavgadî, Mustafa b. Celâl Tevkî‘î, Çalık Ya‘kûb, Muhyiddîn Mehmed b. Şeyh Turud, Muhyiddîn Mehmed b. Abdulvehhab, Emîr Hasan Niksârî, İbnü'l-kara Davud el-Kocavî, Şeyh Mehmed b. el-Kaysûnî, Kutbuddîn eş-Şirvânî el-Acemî, Mevlânâ Latîfî, Abdurrahman b. Mustafa (Abdurrahman el-Esved).⁵²

Muhteva açısından incelendiğinde *Tetimmatü's-Şakâiku'n-nu'mâniyye*'nin Allah'a hamd, Hz. Muhammed'e ve ashabına salat ve selam ile başladığı görülür. Bu rutin girişten sonra yazar, Arap ve Acemlerin ünlü ve başarılı pek çok âliminin olduğunu, bununla birlikte Rum ülkesinde, yani Anadolu'da da çok yetkin, liyakatli, meşhur bilginlerin bulunduğunu belirtir. Sözü Taşköprizâde'ye getirip onun Osmanlı âlimlerinin hayatlarını anlatan bir eser yazdığını ifade eder. Taşköprizâde'nin kısa bir biyografisini sunar.⁵³ Onun kaldığı yerden kadı ve müderris ile şeyh ve dervişlerin biyografilerini sunmaya başlar.

Âşık Çelebi Taşköprizâde Efendi'nin kullandığı eser tertibatına genel itibarla riayet eder. Sadece bir noktada *Şakâik-ı Nu'mâniyye*'ye önemli bir eklemede bulunduğu dikkat çekmektedir. O da Taşköprizâde sadece biyografilere yer verirken Âşık Çelebi'nin tabaka başlarında ek olarak önemli tarihi bilgiler sunmasıdır.⁵⁴ Nitekim bu yenilik, sonraki müzeyyillerce de kabul görmüş, *Şakâik-ı Nu'mâniyye* geleneğini biyografi ile birlikte genel tarih çizgisine çekmiştir.

Dönemin Sadrazamı Sokullu Mehmed Paşa'ya sunulan *Tetimmatü's-Şakâiku'n-nu'mâniyye*'nin yurtiçi ve yurtdışı kütüphanelerinde çeşitli yazma nüshaları vardır.⁵⁵ Eser üzerinde bilimsel bir çalışma yapılmış değildir.

⁵²Donuk, S. agt, s. 22.

⁵³Âşık Çelebi, agy, vr. 200b - 203a.

⁵⁴Donuk, S. agt, s. 39.

⁵⁵Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak. Ktp. 36903; Konya Bölge Yazmalar Ktp. 1100 / 2; Berlin Devlet Ktp. Or. 2135; Paris Millî Ktp. Or. 137 numaralarda kayıtlıdır (Ekinci, R. agt, s. 76 - 77). (Levend'in ve Gönül [Necatigil]'in adı geçen çalışmalarında künyesini verdikleri Süleymaniye Ktp. Fatih nu. 4413 ve Yahyâ nu. 4597'deki nüshalar, şu anki Türkiye yazmaları toplu elektronik kataloğu bilgilerine göre mevcut değildir.)

1.2. Nev'îzâde Atâyî – *Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti's-şakâik*

En ünlü *Şakâiku'n-nu'mâniyye* zeyillerinden biri olan bu eser, *Zeyl-i Şakâik* ve *Zeyl-i Atâyî* gibi isimlerle de anılmaktadır. Mecdî Mehmed Efendi'nin *Hadâiku's-şakâik* isimli *Şakâiku'n-nu'mâniyye* tercümesi esas alınarak yazılmıştır. H. 1042 / M. 1632-33 yılında yazımına başlanmış, H. 1044 Rebiülâhir'inde (M. Eylül 1634) Üsküp'te tamamlanmıştır. H. 940 / M. 1533-34 – H. 1044 / M. 1634-35 yılları arasında yaşamış 1133 kadı, müderris, şeyh, mutasavvıf ve devlet adamının hâl tercemesini ihtiva etmektedir. Bunların 843'ü kadı-müderris, 202'si şeyh-mutasavvıf, 88'i ise devlet adamı terceme-i hâlidir. –Nüshası mevcut olanlar içerisinde- Türkçe kaleme alınan ilk zeyil özelliği taşıyan eserde 198 şair ve edip biyografisi bulunmaktadır. *Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti's-şakâik*'ta ilgili hükümdar tahttayken meydana gelen önemli siyasal, sosyal ve askerî olaylara da değinilmiştir. Bu hâliyle çağının en hacimli tarihî - biyografik kaynaklarından biridir.⁵⁶

Atâyî'nin zeyli, İslam telif geleneğindeki tabakât usulüne göre tertip edilmiştir. Eserin bölümleri tabaka biçiminde oluşturulmuştur. Tabakaların tesmiyesinde Osmanlı Devleti'nin hükümdarları ve bu hükümdarların tahta çıkış sıraları kullanılmıştır. Biyografiler de ilgili şahıs hangi hükümdar zamanında vefat ettiyse o tabakaya yerleştirilerek verilmiştir. *Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti's-şakâik*'ta sekiz tabaka bulunmaktadır. Bu tabakalar ve isimleri şunlardır:

- a) 10. Tabaka – Kanuni Sultan Süleyman
- b) 11. Tabaka – Sultan II. Selim
- c) 12. Tabaka – Sultan III. Murad
- d) 13. Tabaka – Sultan III. Mehmed
- e) 14. Tabaka – Sultan I. Ahmed
- f) 15. Tabaka – Sultan I. Mustafa
- g) 16. Tabaka – Sultan II. Osman
- h) 17. Tabaka – Sultan IV. Murad⁵⁷

Zeyl-i Şakâik'ın yazımında mahkeme sicilleri, kazasker ruznamçeleri, icazetnameler gibi resmî belgelerden istifade edilmiştir. Devrin önemli kitapları ve itibarlı özel şahısları kaynak gösterilmiştir. Bu hususlar eseri güvenilir kılan unsurlar arasındadır.⁵⁸

Oldukça fazla şair biyografisi ihtiva etmesi, bir şair olan müellifinin pek çok yerde önemli edebî tenkitlerde bulunması ve çok fazla şair örneğine yer vermesi *Zeyl-i Atâyî*'yi Türk edebiyatı tarihi için önemli bir kaynak hâline getirmektedir.⁵⁹

⁵⁶Donuk, S. agt, s. 23.

⁵⁷Donuk, S. agt, s. 230.

⁵⁸ags.

⁵⁹ags.

Atâyi mukaddimedede sade bir dil ve sanatsız bir üslup tercih ettiğini belirtir. Fakat *Zeyl-i Şakâik* ağır bir dil ve münşiyâne bir üsluba sahiptir. Mazmunlar, simetrik uzun cümleler, Arapça ve Farsça kelime, kelime grupları, şiir ve sözler eserin dilini ağırlaştırmaktadır. Mukaddimedede, hikâyelerde ve şahıs portrelerinde dil daha da ağırlaşmaktadır. Bununla birlikte eserin edebî bakımdan en önemli hususiyeti belirgin bir ses uyumuna ve şiirsel bir anlatıma sahip olmasıdır. Bu ahenkli dil ve münşiyâne üslup, eseri 17. asır klasik Osmanlı nesrinin önemli örneklerinden biri kılmaktadır.⁶⁰

Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti's-şakâik, yaklaşık yüz yıllık süre zarfında vefat eden Osmanlı Devleti'ne mensup binden fazla kadı, müderris, şeyh, mutasavvıf, şair, yazar ve devlet adamının yaşam bilgileri ile bu süre zarfında husule gelen önemli tarihî olayları doyurucu ve güvenilir bir tarzda anlatması, Osmanlı edebiyatı, tarihi, coğrafyası, sosyolojisi, eğitim ve adalet teşkilatı hakkında önemli veriler bulundurması nedeniyle temel kaynak eserlerimiz arasında yer almaktadır.⁶¹

Zeyl-i Atâyî iki cilt hâlinde, ancak ikisi bir arada H. 1268 / M. 1851-52 senesinde İstanbul'da matbu olarak neşredilmiştir.⁶² Zeylin yurtiçi ve yurtdışı kütüphanelerinde 34'ü tam, 18'i eksik olmak üzere 52 yazma nüshası bulunmaktadır.⁶³

Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti's-şakâik bir defa tıpkıbasım olarak yayımlanmış⁶⁴ olup üzerine biri kısmi inceleme,⁶⁵ biri inceleme-tenkitli metin-dizin⁶⁶ olmak üzere iki doktora tezi hazırlanmıştır.⁶⁷

2. Âşık Çelebi'nin Arapça *Zeyl-i Şakâik*'i ile Nev'îzâde Atâyî'nin *Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti's-şakâik*'indeki Ortak Biyografilerin Mukayesesi

Daha önce Âşık Çelebi'nin *Tetimmetü's-Şakâiku'n-nu'mâniyye* adlı zeylinde kırk üç biyografinin bulunduğunu belirtmiştik. Bu kırk üç biyografinin otuz dokuzuna Nev'îzâde Atâyî de kendi zeylinde yer vermiştir. Diğer bir ifade ile Emin-zâde Yahya b. Nureddin, Şâh Ali Çelebi bin Kâsım Beg, Şeyh Mehmed Çelebi b. Şeyh Safiyüddin el-Bursevî ve Mevlânâ Latîfî

⁶⁰Donuk, S. agt, s. 231.

⁶¹ags.

⁶²Donuk, S. agt, s. 150.

⁶³agt, s. 153.

⁶⁴bk. Özcan, A. (1989). *Şakâik-ı Nu'mâniyye ve Zeyilleri, C. II*, İstanbul: Çağrı Yayınları

⁶⁵bk. Niyazioğlu, A. (2003). *Ottoman Sufi Sheikhs Between this World and Hereafter: A Study of Nev'îzade Atâî's (1583 - 1635) Biographical Dictionary*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

⁶⁶bk. Donuk, S. agt.

⁶⁷Mart 2015'te Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığımız doktora tezinin gözden geçirilmiş hâli olan *Nev'îzâde Atâyî'nin Zeyl-i Şakâik'i: Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti's-şakâik* isimli kitap Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı bünyesinde yayına hazırlanmaktadır.

terceme-i hâlleri hariç Âşık Çelebi zeylinde yer alan biyografilerin tümü *Zeyl-i Atâyî*'de de mevcuttur.

Mantık ilminin konuları arasında olan kıyas, bir şeyle başka bir şeyi ölçmek, takdir etmek, karşılaştırmak, eşitlemek, iki şey arasındaki benzerlikleri tespit etmek anlamlarına gelmektedir. Mantıki anlamda kıyas, verilmiş olan bilgilerden yola çıkarak onlar arasında geçerli bir ilişki kurup yeni bir sonuca ulaşma işlemidir.⁶⁸ Var olan iki unsuru mukayese ederek bir yargıya ulaşmaya çalışmak kıyasın işleyiş mantığına uygun basit bir işlemdir. Biz de aynı şahısların hâl tercemelerinin Âşık Çelebi ile Nev'îzâde Atâyî tarafından nasıl kaleme alındıklarını mukayese ederek halefin selevinin bilgilerini hangi derecede kullandığı, eski ilim ehlinin intihale tevessül edip etmediği, tarihi kaynaklarımızın güvenilirliğinin derecesi ve özellikle biyografik bilgi akışının nasıl gerçekleştiği hususlarında yargılara ulaşmaya çalıştık.

İslam kültür sahasında tabakât türüne giren biyografik eserlerde şahsın yaşam bilgileri verilirken genelde “isim-nisbe, doğum yeri - tarihi, eğitim bilgileri, görev kaydı, vefat bilgileri, ruhsal - fiziksel portre, eserler” sıralaması takip edilir. Bu sıralamayı gözeterek çizdiğimiz bir tablo yardımıyla mukayeseyi tüm ortak biyografilere uygulamanın amaçlanan yargıları elde etmede daha işlevsel olacağını düşündük. Âşık Çelebi'nin Arapça ve Nev'îzâde Atâyî'nin Türkçe *Zeyl-i Şakâik*'ındaki ortak biyografilerin karşılaştırıldığı bu tabloları şu şekilde gösterebiliriz.⁶⁹

a. el-Mevlâ İsmâmeddin Ebülhayr Ahmed bin Mustafa bin Halil⁷⁰ (Taşkoprîzâde Efendi)⁷¹

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ İsmâmeddin Ebülhayr Ahmed bin Mustafa bin Halil (Taşkoprîzâde Efendi)	Ahmed Çelebi İbn Mustafa eş-Şehîr bi-Taşkoprîzâde	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
DOĞUM TARİHİ	901 Rebiülevvel'i	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET	Var	Yok	
GÖREV KAYDI	Var	Yok	
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	968 Receb'inin sonuncu pazartesi gecesi kanlı basur hastalığından vefat etti.	968 Receb'inin son pazartesi gecesi sabaha doğru kanlı basur hastalığından vefat etti.	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Var	Var (kısıtlı)	
ESERLER	Var (ayrıntılı)	Yok	

⁶⁸Hasırcı, N. (2010). “Mantıkî Kıyas ile Fıkhî Kıyasın Karşılaştırılması”, *İslâmî İlimler Dergisi*, Yıl 5, Sayı 2, s. 59 - 60.

⁶⁹Tablolardaki verilerden hareketle ulaşılan yargılar tabloların bitiminde verilecektir.

⁷⁰Âşık Çelebi, agy, vr. 201b; Donuk, S. agt, s. 248.

⁷¹Nev'îzâde Atâyî, *Hadâiku'l-hakâ'ik fî Tekmileti's-şakâ'ik* adlı eserinde Taşkoprî-zâde Ahmed İsmâmeddin Efendi'nin hayatını başlı başına bir biyografi biçiminde kaleme almıştır. Âşık Çelebi ise *Zeyl-i Şakâik*'ta Taşkoprî-zâde'nin biyografisini mukaddime bölümüne serpiştirerek eserin telif sebebi bağlamında kaleme almıştır. Bu nedenle Âşık Çelebi'nin zeylinde Taşkoprî-zâde Efendi'nin hayatı Atâyî'ninkinde olduğu kadar ayrıntılı olarak anlatılmamıştır.

HAKKINDA HİKÂYE VEYA ANEKDOT	Ruhunun bedeninden ayrılıp lâhûtî âleme çıkması	Yok	Ölmeden önce vasiyet tarzında söylediği edebî ifadeler her iki eserde de vardır.
------------------------------	---	-----	--

b. Mehmed bin Mahmud (Hâce Kayını)⁷²

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	Mehmed bin Mahmud (Hâce Kayını)	Muhyiddin Mehmed bin Mahmud	
DOĞUM YERİ	Aydın	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			
GÖREV KAYDI	Daha ayrıntılı	Atama tarihleri ve hâlef-selef bilgisi yok	
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	967 Cemadiyelulasından sonra	968 Kurban bayramının üçüncü günü	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE			Aynı (Hatta tercih edilen pek çok kelime bile aynı. Örneğin hâluk, selim, hüsn, muaşeret.)
ESERLER	Yok	Yok	

c. el-Mevlâ Şâh Mehmed bin Sinan el-Yegânî (Yegân-zâde Şâh Mehmed Efendi)⁷³

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Şâh Mehmed bin Sinan el-Yegânî (Yegân-zâde Şâh Mehmed Efendi)	Mehmed Şâh İbn Sinan Çelebi el-Yegânî	Babası hakkında bilgi A.Çelebi'de yok
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI		Atama tarihleri ve hâlef-selef bilgisi yok	
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	969 Safer'i	969 Rebiülahiri Ek bilgi: Öldüğünde yaşı 50'yi geçmişti.	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE			Aynı (İkisi de hastalıklardan dolayı istediklerini gerçekleştiremediğini vurguluyor.)
ESERLER	Yok	Yok	

d. el-Mevlâ Muslihiddin Mustafa en-Niksarî (Niksarî Efendi)⁷⁴

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
SİM-NİSBE	el-Mevlâ Muslihiddin Mustafa en-Niksarî (Niksarî Efendi)	el-Mevlâ Muslihiddin Mustafa bin Pir Ali en-Niksarî	Aynı (İkisi de nisbesinin memleketinden geldiğini belirtiyor.)
DOĞUM YERİ	Niksar	Niksar	
EĞİTİM-MÜLAZEMET	Ek Bilgi: Mehmed Paşa, Tacî-zade Cafer Efendi yerine nişancı olmuştur.	Ek Bilgi: Mahmud Paşa Medresesi Müderrisi Mehmed Paşa'nın müdirlüğünü yapmıştır.	Aynı
GÖREV KAYDI		Atama tarihleri ve hâlef-selef bilgisi yok	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	Ek Bilgi: Emir Buhari Tekyesi yakınına defnedilmiştir.		Aynı
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE			Aynı
ESERLER	Eser isimleri verilmektedir.	Sadece çok eser verdiği söylenmektedir.	

⁷²Âşık Çelebi, agy, vr. 20bb; Donuk, S. agt, s. 269.

⁷³Âşık Çelebi, agy, vr. 207a; Donuk, S. agt, s. 277.

⁷⁴Âşık Çelebi, agy, vr. 207ab; Donuk, S. agt, s. 276.

e. el-Mevlâ Mustafa (Sürûrî Çelebi)⁷⁵

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Mustafa (Sürûrî Çelebi) Ek Bilgi: Hoca Şaban adlı bir tüccarın oğludur.	Muslihiddin Mustafa bin Şa'ban el-Ma'ruf bi-Sürûrî	
DOĞUM YERİ	Gelibolu	Gelibolu	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI	Ek Bilgi: Şeh-zade Mustafa'nın hizmetini kabul ettiği için kadılıktan atılmış, çok sıkıntılar çekmiş, kitap çoğaltarak geçimini sağlamıştır.	Atama tarihleri ve hâlef-selef bilgisi yok Ek Bilgi: 1-Kadılığı bırakıp Emir Buhari Zaviyesi'ne iltica etmesinin nedeni üstadı Muhyiddin el-Fenârî'nin azledilmesidir. 2-Kasım Paşa'nın Mora'da bulunan Sürûrî'ye gönderdiği mektubu A. Çelebi görmüştür.	
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	Ek Bilgi: 1-72 yaşında vefat etti. 2-Ölümüne yazılan tarihler		Aynı
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Daha ayrıntılı		Aynı
ESERLER	Arapça, Farsça, Türkçe şeklinde başlıklara ayrılmış. Ek Bilgi: Şiirlerinden örnekler verilmiş.	Var	

f. el-Mevlâ Mehmed bin İbrahim (Cürcân Efendi)⁷⁶

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Mehmed bin İbrahim (Cürcân Efendi) Ek Bilgi: Cürcan lakabını almasının nedeni çok çalışkan olmasıdır.	el-MevlâMuhyiddin Mehmed bin İbrahim el-Ma'ruf bi-Cürcan	
DOĞUM YERİ	Kocaeli-Akyazı	Kocaeli-Akyazı	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI		Atama tarihleri ve hâlef-selef bilgisi yok	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	969 Cemadiyelahire'si	969 Cemadiyelahire'sinin 6. günü	Aynı
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Ek Bilgi: Uzun boylu idi.	Ek Bilgi: Şansı yaver gitmediği için hayal kırıklıkları ve üzüntüler yaşamıştır.	
ESERLER	Yok	Yok	

g. el-Mevlâ Mehmed bin Mehmed el-'Arabî (Garik 'Arab-zâde)⁷⁷

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Mehmed bin Mehmed el-'Arabî (Garik 'Arab-zâde)	el-MevlâMuhyiddin Mehmed el-'Arabî	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI	Daha fazla atama bilgisi vermektedir.	Atama tarihleri ve hâlef-selef bilgisi yok	

⁷⁵ Âşık Çelebi, agy, vr. 208b; Donuk, S. agt, s. 278.⁷⁶ Âşık Çelebi, agy, vr. 211a; Donuk, S. agt, s. 282.⁷⁷ Âşık Çelebi, agy, vr. 212a; Donuk, S. agt, s. 284.

ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	969 Cemadiyelula'sının 12.Günü Ek Bilgi: Öldüğünde yaşı 50'den fazla, 60'a yakın idi. Tarikata inanmazdı. Bazı tarikatçılar ölmesi için dua ettikten birkaç gün sonra denizde boğuldu.	969 Cemadiyelahire'sinin 18. günü	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Daha ayrıntılı		
ESERLER	Var	Yok	
YAKINLARININ BİYOGRAFİSİ	Muttakī Mehmed Çelebi adlı oğlunun biyografisi vardır.	Yok	

h. el-Mevlâ Muhyiddin Mehmed bin İbrahim (Dünbek-zâde)⁷⁸

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Muhyiddin Mehmed bin İbrahim (Dünbek-zâde)	Muhyiddin İbn İbrahim el-Ma'ruf bi-Dünbek-zâde	
DOĞUM YERİ	Karasi	Karasi	
EĞİTİM-MÜLAZEMET		Ek Bilgi: Kemal Paşa-zâde'nin Edirne Bayezid Han Medresesi'nde müdirlüğünü yapmıştır.	Aynı
GÖREV KAYDI		Atama tarihleri ve hâlef-selef bilgisi yok	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	969 Receb'i	969 Receb'inin 14. günü	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Daha ayrıntılı		
ESERLER	Yok	Yok	

i. el-Mevlâ Ni'metullah bin 'Ali bin Rûşenî (Rûşenî-zâde)⁷⁹

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Ni'metullah bin 'Ali bin Rûşenî (Rûşenî-zâde) Ek Bilgi: Rûşenî mahlasını kullanan ve kadılık yapan babasından dolayı Rûşenî-zâde denmiştir.	Ni'metullah el-Ma'ruf bi-Rûşenî	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI		Atama tarihleri ve hâlef-selef bilgisi yok	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	969 Şaban'ı	969	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Daha ayrıntılı Ek Bilgi: Son görev yeri olan Mekke'de hayır ile yâd edilmektedir. Yumuşak huylu olmasına rağmen kadılık yaparken görevi gereği çok sert davranırdı.		
ESERLER	Yok	Yok	
HAKKINDA HİKÂYE VEYA ANEKDOT	Kadılık yaptığı Bağdat'ta cenazesi çürümemiş bir evliyanın mezarına denk gelmesi hikâyesi	Yok	

⁷⁸ Âşık Çelebi, agy, vr. 213a; Donuk, S. agt, s. 282.

⁷⁹ Âşık Çelebi, agy, vr. 213b; Donuk, S. agt, s. 289.

j. el-Mevlâ Abdulvehhab bin Abdurrahman bin Ali bin el-Mü'eyyed bin Ali bin Siyavuş bin Evran el-Mü'eyyedî (Mü'eyyed-zâde)⁸⁰

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Abdulvehhab bin Abdurrahman bin Ali bin el-Mü'eyyed bin Ali bin Siyavuş bin Evran el-Mü'eyyedî (Mü'eyyed-zâde)	el-Mevlâ Abdulvehhab Çelebi İbn el-Mevlâ Abdurrahman İbn Ali bin Mü'eyyed	(Her ikisinde Müeyyed ailesi hakkında bilgi veriliyor.)
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET		Ek Bilgi: Hoca-zâde Efendi'nin muidliğini yapmıştır.	Aynı
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri yok	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	970 Rebiülevvel'i	970Rebiülevvel'inin üçüncü gecesi	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Ek Bilgi: Dertlerden dolayı afyon kullanmış ve bu da onun mizacına zarar vermiştir.		Her ikisi de talihin kendisine gülmediğine, birçok felakete karşılaştığına vurgu yapıyor.
ESERLER	Yok	Yok	

k. el-Mevlâ Ahmed (Ebussuud-zâde Ahmed Çelebi)⁸¹

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Ahmed (Ebussuud-zâde Ahmed Çelebi)	Ahmed Çelebi İbn el-Mevlâ Ebussuud	
DOĞUM TARİHİ	944	943	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET	Daha ayrıntılı Ek Bilgi: Kur'an'ı ezberledikten sonra geceler boyu pozitif bilimler ve edebiyat ile ilgileniyor.		Rüstem Paşa müderrisi olduğunda Müslimi'nin söylediği tarih ikisinde de vardır.
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri yok	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	970 Cemadiyelula'sının 19. günü	Şeh-zade Sultan Mehmed Medresesi'ne atandıktan kısa bir süre sonra	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE		Daha ayrıntılı Ek Bilgi: Hazırlık yapmadan her tür kafiyede şiir söylerdi. Tarih türüne hâkimdi.	
ESERLER	Yok	Yok	
HAKKINDA HİKÂYE VEYA ANEKDOT	Yok	Ruscuk'a giderken yaşadığı bir olay	

l. el-Mevlâ Kurd Ahmed (Kurd Çelebi)⁸²

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Kurd Ahmed (Kurd Çelebi)	Kurd Ahmed İbn el-Merhum Hayreddin el-Muallimü's-sultânî	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET	Ek Bilgi: Çivi-zâde Efendi'nin muidliğini yapmıştır.		Aynı
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri yok	Aynı

⁸⁰ Âşık Çelebi, agy, vr. 215b; Donuk, S. agt, s. 294.

⁸¹ Âşık Çelebi, agy, vr. 218a; Donuk, S. agt, s. 297.

⁸² Âşık Çelebi, agy, vr. 220b; Donuk, S. agt, s. 299.

ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	970 Zilhicce'sinde	Şam kadılığına atandıktan iki sene sonra	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE		Daha ayrıntılı Ek Bilgi: Ölümüyle Muallim-i Sultanî Hayreddin Efendi'nin erkek çocuklarından kimse kalmadı. Öldüğünde yaşı 42 idi.	
ESERLER	Yok	Yok	

m. el-Mevlâ Abdalbâkî (Arab-zâde Abdalbâkî Çelebi)⁸³

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Abdalbâkî (Arab-zâde Abdalbâkî Çelebi)	el-Mevlâ Abdalbâkî İbnü'l-mevlâ Alaeddin Ali el-Arabî	(Babasının vefatını bildiren tarih beytini Atâyî biyografinin başında, A. Çelebi sonunda vermektedir.)
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
DOĞUM TARİHİ	Babasının vefat ettiği 895 senesinde doğdu. 901'de babası öldüğünde o 6 yaşındaydı.	Babasının vefat ettiği 895 senesinde doğdu. 901'de babası öldüğünde o 6 yaşındaydı.	(Bu bilgi Atâyî'de biyografinin başında, A. Çelebi'de sonundadır.)
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri yok	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	971 Cemadiyelahire'si. Tekaüd olup ibadetle uğraşırken taundan ölmüştür.	971 Cemadiyelahire'si. Mekke kadılığından azl edilip İstanbul'a döndükten kısa bir süre sonra taundan ölmüştür. Ek Bilgi: Öldüğünde yaşı 76 idi.	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Ek Bilgi: Kazasker olmak için vezirlere çok para harcayıp hüsrana uğramıştı. Bursa kadısı iken Zulmiyye ismiyle bilinen Yenikaplıca'yı inşa edip Sadrazam Rüstem Paşa'ya hediye etmiştir.		Aynı
ESERLER	Yok	Yok	
HAKKINDA HİKÂYE VEYA ANEKDOT	Sadrazam Rüstem Paşa'nın kapısında beklemesi hikâyesi	Yok	

n. el-Mevlâ Abdalbâkî (Fenârî-zâde Bâkî Çelebi)⁸⁴

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Abdalbâkî (Fenârî-zâde Bâkî Çelebi)	Abdalbâkî İbn Mehmed Şâh el-Fenârî	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
DOĞUM TARİHİ	923	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI	Ek Bilgi: Galata'dan sonra Sofya'ya kadı oldu.	Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri yok	
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	970	3. defa Galata'ya kadı olduktan biraz sonra	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE		Ek Bilgi: Öldüğünde yaşı 50'yi geçmiş idi.	
ESERLER	Yok	Yok	

⁸³ Âşık Çelebi, agy, vr. 221a; Donuk, S. agt, s. 308.

⁸⁴ Âşık Çelebi, agy, vr. 222b; Donuk, S. agt, s. 302.

o. el-Mevlâ Yusuf (Yusuf Çelebi el-Fenârî)⁸⁵

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Yusuf (Yusuf Çelebi el-Fenârî)	Yusuf Çelebi el-Fenârî	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI			Aynı (Hatta Atâyî'nin “ ‘Amm-ı âharı Ebü'l-kâsım-ı Fenârî” şeklindeki ifadesi A. Çelebi'nin “ ‘Ammühü'l-âharu el-Mevlâ Ebu'l-kâsım el-Fenârî” ibaresinin intihaline benzemektedir.)
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	Yok Ek Bilgi: Vefatına sebebiyet veren ziyafette zehirlenme hikâyesini oğlu Ma'tûh Çelebi rivayet etmiştir. (Bu hikâye her iki eserde de vardır.)	Yok Ek Bilgi: Zehirlendikleri günün akşamı öldü.	Aynı (Öldüğünde yaşının 47 olduğu bilgisi A. Çelebi'de metin dâhilindedir. Atâyî'de ise derkenar olarak verilmiş.)
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Ek Bilgi: Oğlu Mehmed bin Yûsuf el-Fenârî Mizistre'de kadılık yapmıştır. Atâyî sicil kayıtlarında onun ismini görmüştür.		
ESERLER	Yok	Yok	

p. eş-Şeyh Abdurrahman bin eş-Şeyh Cemaleddin el-Merzifonî (Şeyh-zâde)⁸⁶

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	eş-Şeyh Abdurrahman bin eş-Şeyh Cemaleddin el-Merzifonî (Şeyh-zâde) Ek Bilgi: “Şeyh-zâde” diye tanınmaktadır.	eş-Şeyh Abdurrahman İbn eş-Şeyh Cemaleddin el-Merzifonî	Aynı
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
DOĞUM TARİHİ	910	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI			Aynı (Ebussuud Efendi'nin onun için yazdığı İcâzet-nâme her ikisinde de mevcuttur.)
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	971	971	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Var	Yok (İcâzet-nâme Arapça olduğu ve bu bölüme uyan ifadeler içerdiği için bu bölüm oluşturulmamış olmalıdır.)	
ESERLER	Yok	Yok	

q. el-Mevlâ Mehmed (Ebussuud-zâde Pir Mehmed Çelebi)⁸⁷

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Mehmed(Ebussuud-zâde Pir Mehmed Çelebi)	el-Mevlâ Muhyiddin Mehmed İbnü'l-mevlâ Ebussuud	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
DOĞUM TARİHİ	931	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı (İkisi de babasından ilk eğitimini aldığını vurgulamaktadır.)

⁸⁵ Âşık Çelebi, agy, vr. 223a; Donuk, S. agt, s. 303.⁸⁶ Âşık Çelebi, agy, vr. 224b; Donuk, S. agt, s. 398.⁸⁷ Âşık Çelebi, agy, vr. 226a; Donuk, S. agt, s. 316.

GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri yok Ek Bilgi: Şam kadılığında kışkançların nazarı ve düşmanlarının çabaları nedeniyle azl edildi.	Aynı (Hatta Atâyî'nin "mülâzemetin 'atebe-i 'aliyyeye 'arz edip" ifadesi A. Çelebi'nin "araza mülâzemetühü ile'l- 'atabeti's-sultâniyye" ibaresinin birbir çevirisidir.)
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	971 Şevval'î	Yok	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Ek Bilgi: Meylî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Farsça şiirleri başarılıdır.	Daha ayrıntılı Ek Bilgi: Arapça, Farsça, Türkçe şiire kudreti vardı. Öldüğünde yaşı 40'ı geçmişti.	
ESERLER	Yok	Yok	

r. el-Mevlâ Mustafa bin Mehmed (Mi'mâr-zâde Efendi)⁸⁸

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Mustafa bin Mehmed (Mi'mâr-zâde Efendi) Ek Bilgi: Babası Kânûnî zamanında Halep kadılığı yapmıştır.	el-Mevlâ Muslihiddin Mustafa İbnü'l-mevlâ Mehmed el-Müştehir bi-Mi'mâr-zâde	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET	Ek Bilgi: Kumrî Mahmud ve Ma'lûl Emir Efendi'den de eğitim almıştır.		Aynı
GÖREV KAYDI	Ek Bilgi: Rüstem Paşa'ya intisap edip rahata kavuşmuştur. Bursa kadılığından azledilmesinin sebebi Kazasker Abdurrahman Efendi'nin onun bir hatasını padişaha abartarak arz etmesidir. Abdurrahman Efendi Kazaskerlikten azledilince o da Edirne kadılığına atandı.	Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri yok	Aynı (Molla Câmi'nin Farsça beyitini Atâyî olduğu gibi A. Çelebi'den almış.)
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	971 Cemadiyelahire'sinde Medine kadılığından azledilip İstanbul'a dönerken Mısır'da vefat etmiştir.	972 'de sefer esnasında Mısırda vefat etmiştir. Ek Bilgi: Cenazesi Karafe mezarlığına defnedilmiştir.	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Daha ayrıntılı Anekdotlar var İki çocuğu hakkında biyografik bilgiler var.	Genel ifadeler kullanılmış. Özel bilgi yok.	
ESERLER	Ayrıntılı bilgi var.	Eserleri hakkında hiç bilgi yok	

s. el-Mevlâ Muhyiddin (Dârib Muhyiddin)⁸⁹

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Muhyiddin (Dârib Muhyiddin)	el-Mevlâ Muhyiddin el-Ma'rûf bi-Dârib Muhyiddin	Aynı
DOĞUM YERİ	Teke	Teke	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri yok	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	973 Rebiülahir'inde	Yok	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE			Aynı (İkisi de son cümle hariç olumsuz görüşler sunuyor.)
ESERLER	Var	Yok	

⁸⁸ Âşık Çelebi, agy, vr. 227b; Donuk, S. agt, s. 311.

⁸⁹ Âşık Çelebi, agy, vr. 229a; Donuk, S. agt, s. 326.

t. eş-Şeyh Abdullatif en-Nakş-bendî (Abdullatif Efendi)⁹⁰

	ATÂYİ	AŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	eş-Şeyh Abdullatif en-Nakş-bendî (Abdullatif Efendi)	Şeyyid Ahmed Buhari Zaviyesi Şeyhi Abdullatif İbn Fethullah	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET		Önce asrın önemli âlimleri yanında ilim ve fazilet tahsil etti. Edirne’de müderris olan Kumru Mehmed Efendi’nin öğrencisi oldu. Sonra ilim ahsilinden vazgeçip tasavvuf yoluna girdi.	
GÖREV KAYDI			Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	971’de hacı kabilelerinin dönmesinden bir hafta önce	970’de ikinci kez hacca giderken Mekke yakınlarında, hac mevsiminden bir hafta önce Ek Bilgi: Öldüğünde yaşı 50’i geçmişti.	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Var	Yok	A.Çelebi biyografisinin sonunda ilgili şahısla bacanak olan Rumeli Kazaskeri Abdurrahman Efendi’ye ondan selam götürme bahanesiyle çıkar elde eden Tarikatçı Ali Dede hikâyesi anlatmakta. Atâyi de bu hikâyeyi eserin adını bildirerek birebir çevirisiyle vermektedir.
ESERLER	Yok	Yok	
HAKKINDA HİKÂYE VEYA ANEKDOT	1-Hz. Peygamber’den daha uzun yaşamak istememesi hikâyesi 2-Damadı için mektup yazması	Yok	

u. el-Mevlâ Taceddin İbrahim bin Abdullah el-Hamidi (Küçük Taceddin)⁹¹

	ATÂYİ	AŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Taceddin İbrahim bin Abdullah el-Hamidi (Küçük Taceddin)	Mevlâ Taceddin el-Ma’rûf bi-Küçük Taceddin	
DOĞUM YERİ	Hamid	Hamid	
EĞİTİM-MÜLAZEMET	Ek Bilgi: Hacı Efendi Zaviyesi’nde ikamet etmiştir.		Aynı
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri yoktur. Ek Bilgi: Kendi isteğiyle tekaüd istemiş ve 80 akçe emeklilik maaşı bağlanmıştır.	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	973 Rebiülevvel’inde	Yok	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE			Aynı
ESERLER	Var	Yok	

⁹⁰ Aşık Çelebi, agy, vr. 229b; Donuk, S. agt, s. 401.⁹¹ Aşık Çelebi, agy, vr. 230b; Donuk, S. agt, s. 331.

HAKKINDA HİKÂYE VEYA ANEKDOT	1-Sadrazam Rüstem Paşa'ya sunduğu bir kitabın dibacesinde yersiz sözler sarfetmesi hikâyesi 2-Kerametini gösteren bir olay	Yok	Sadrazam İbrahim Paşa'nın emriyle görevini ondan alıp başkasına vermek isteyen Muhyiddin el-Fenârî ile aralarında geçen hikâye Atâyî'de biyografi sonunda, A.Çelebi'de görev bilgileri arasında bulunmaktadır.
------------------------------	---	-----	--

v. el-Mevlâ Mehmed (İmam-zâde Efendi)⁹²

	ATÂYÎ	AŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Mehmed (İmam-zâde Efendi)	el-Mevlâ Muhyiddin eş-Şehîr bi-İmam-zâde	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET	Ek Bilgi: Kemal Paşa-zâde Efendi'ye intisab etmiştir. İnatçı olması nedeniyle hocası onu dersinden reddetmiştir. Hâline şefkat eden Kadri Efendi onu mülazım etmiştir.		Aynı
GÖREV KAYDI	Daha ayrıntılı	Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır.	
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	973 Rebiülevvel'inde Ek Bilgi: Selefleri ile tabutları aynı anda çıktı. Cenazesi Okmeydanı'ndaki zaviyede Vaiz Sinan Çelebi yakınında defnedildi.	Yok	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE			Aynı
ESERLER	Var	Yok	
HAKKINDA HİKÂYE VEYA ANEKDOT	1-Şeyhülislam Zekeriyya Efendi'nin Halep mahkemesinde şahid olduğu olay. 2-Bursa'da bir mecliste kendisi hakkında yapılan aşırı övgüye Kara Davud Efendi'nin verdiği cevap.	Yok	

w. eş-Şeyh Mehmed bin Seyyidî Ahmed (Hakîm Çelebi)⁹³

	ATÂYÎ	AŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	eş-Şeyh Mehmed bin Seyyidî Ahmed (Hakîm Çelebi)	el-Mevlâ Muhyiddin Mehmed eş-Şehîr bi-Hakîm Çelebi	
DOĞUM YERİ	İznikmid	İznikmid	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI	Ek Bilgi: Kendisine tahsis edilen zaviye şuan Hakîm Çelebi Tekyesi ismiyle bilinmekte ve hizmet etmektedir.	Ek Bilgi: Kanuni'nin ahır olarak kullanılan bina zaviye olarak kendisine tahsis edildi.	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	9 Zilhicce 974 Pazar günü	974 Ek Bilgi: Vefa Camii sahasında, Şeyh Şâh Çelebi yakınına defnedildi.	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Daha ayrıntılı Ek Bilgi: Bayramî tarikatına mensuptu. Şeyh Mehmed İskilibî'den feyz almıştır. Seccadesine Baba Nakkaş evlâdından Nakş-bend-zâde Mustafa Çelebi şeyh olarak oturmuştur.		
ESERLER	Yok	Yok	

⁹²Âşık Çelebi, agy, vr. 231b; Donuk, S. agt, s. 336.

⁹³Âşık Çelebi, agy, vr. 232b; Donuk, S. agt, s. 628.

x. el-Mevlâ Sinaneddin Yusuf el-Hatîb (Muhzır Kulu Sinan Efendi)⁹⁴

	ATAYI	AŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Sinaneddin Yusuf el-Hatîb (Muhzır Kulu Sinan Efendi)	el-Mevlâ Sinaneddin Yusuf eş-Şehîr bi-Muhzır Kulu	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI			Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	973 Receb'i Ek Bilgi: Sultan Selim yakınında Koğacı Dede Mescidi sahasında defnedilmiştir.	973 Receb'i	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE		Ek Bilgi: Öldüğünde yaşı 70'i geçmişti.	Aynı
ESERLER	Yok	Yok	

y. el-Mevlâ Salih (Celal-zâde Salih Efendi)⁹⁵

	ATAYI	AŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Salih (Celal-zâde Salih Efendi)	el-Mevlâ Salih bin Celaleddin eş-Şehîr bi-Celal-zâde	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
DOĞUM TARİHİ	910	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI	Ek Bilgi: Mısır'a atanmasına Şeyh Garseddin el-Halebi'nin yazdığı tarih manzumesi	Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır.	
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	973 Rebiülevvel'i	973'ün başları	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Daha ayrıntılı (Ishak ve İsmail adlı çocukları hakkında bilgi)		
ESERLER	Var	Yok	

z. Mehmed Beg (Nişancı Mehmed Beg)⁹⁶

	ATAYI	AŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	Mehmed Beg (Nişancı Mehmed Beg)	el-Mevlâ Muhyiddin Mehmed Çelebi eş-Şehîr bi-İbn Eğri Abdi Ek Bilgi: Babası Trabzon'da müderrisken vefat ettiğinde o 12 yaşındaydı. Ağabeyi olan Divan-ı Hümayun kâtiplerinden Ali Çelebi'nin yanında yetişti.	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
DOĞUM TARİHİ	921	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır.	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	974 Safer'inde Kânûnî ile Sigetvar Kalesi muhasarasında vefat etti. Ek Bilgi: Zahir hastalığından (basur ve mesane iltihabında olan ağırlı ıkıntı) vefat etti.	Sigetvar seferinde Kânûnî'nin vefatından hemen sonra vefat etmiştir. Ek Bilgi: Vefat ettiğinde 54 yaşındaydı.	

⁹⁴ Aşık Çelebi, agy, vr. 233a; Donuk, S. agt, s. 342.⁹⁵ Aşık Çelebi, agy, vr. 233b; Donuk, S. agt, s. 327.⁹⁶ Aşık Çelebi, agy, vr. 235a; Donuk, S. agt, s. 348.

FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Ek Bilgi: 1-Çocukları hakkında bilgi 2-İnşa ettirdiği hayır kurumları	Ek Bilgi: Kendini beğenmişliği ve cimriliği fazlaydı. Âlim ve salihler hakkında kötü görüşleri vardı. Çok kötü bid'atler uydurdu. Kanun ve şeriata aykırı şekilde vergiler toplamada sert davranırdı. Sadece çapulcularla, içi dışı çirkin kişilerle görüşürdü. Ruhu ve nefsi fitne ve ortalığı karıştırmada ortaktı. Fitne ilminde hüner sahibi ve düzenbazın teki idi. Alanında ön plana çıkan kim olursa olsun ona düşman olurdu. (Atâyi'nin bu olumsuz görüşleri bildirmemesinin nedeni muhtemelen ilgili şahsın onun anne tarafından dedesi olmasıdır.)	Aynı
ESERLER	Var	Yok	
HAKKINDA HİKÂYE VEYA ANEKDOT	Kaf-zâde Feyzullah Efendi'nin anlattığı olay	Yok	

aa. el-Mevlâ Mehmed (Ahaveyn Mehmed Çelebi)⁹⁷

	ATÂYİ	ÂŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Mehmed (Ahaveyn Mehmed Çelebi)	Muhyiddin İbn Mehmed Çelebi el-Koneviyyü'l-asl Ma'rufen bi-Ahi-zâde	
DOĞUM YERİ	Konya	Konya	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI	Ek Bilgi: İntisab ettiği Rüstem Paşa, bazı fitne ehlinin etkisiyle kendisine garaz beslemeye başlamıştır. Rüstem Paşa'nın vefatı ile hilecilerin korkusundan kurtulmuş, Sadrazam Ali Paşa'nın lütuflarına kavuşmuştur.	Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır.	
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	974 Muharrem'i	Rüstem Paşa'nın vefatıyla Süleymaniye Medresesi'ne atandı ve sonra Muharrem ayında vefat etti.	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE			Aynı
ESERLER	Yok	Yok	
HAKKINDA HİKÂYE VEYA ANEKDOT	Sahn müderrisi iken 14 yetenekli öğrencisinin olması, hepsinin çok ünlü şairler olması ve Bâkî'nin Sünbül Kasidesi'ni bunlar için kaleme alması	Yok	

bb. el-Mevlâ Alaeddin Ali el-Manavî (Ebülleys Alisi)⁹⁸

	ATÂYİ	ÂŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Alaeddin Ali el-Manavî (Ebülleys Alisi)	Alaeddin Ali Çelebi el-Manavgadı	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır.	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	974ortalari	974	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE			Aynı
ESERLER	Yok	Yok	

⁹⁷ Âşık Çelebi, agy, vr. 238a; Donuk, S. agt, s. 346.

⁹⁸ Âşık Çelebi, agy, vr. 239a; Donuk, S. agt, s. 456.

HAKKINDA HİKÂYE VEYA ANEKDOT	1-Âsyâb olayında Emir Gîsûdâr'ı teftiş etmesi 2-İnegöl'de İshak Paşa Medresesi'ne atanmasını, rüyada gördüğü Hz. Peygamber'in bildirmesi	Yok	
------------------------------	---	-----	--

cc. el-Mevlâ Şemseddin Ahmed (Karamanî Ahmed Çelebi)⁹⁹

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Şemseddin Ahmed (Karamanî Ahmed Çelebi)	el-Mevlâ Ahmed Çelebi İbn Ahi'l-Konevî	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır.	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	974 Cemadiyelahire'si	Kânûnî'nin vefatından sonra ve II. Selim'in cülusundan önce kardeşi vefat etti. II. Selim sultan olduktan sonra onu azletti. Kardeşinin vefatı ve kendisinin azli haberini almadan vefat etti.	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE			Aynı
ESERLER	Yok	Yok	
HAKKINDA HİKÂYE	Nev'î Yahya Efendi'nin kendisi için Sünbül Kasidesi'ni yazması	Yok	

dd. el-Mevlâ Taceddin İbrahim el-Manavî (Zervâ Taceddin Hâfız-ı Muhit)¹⁰⁰

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Taceddin İbrahim el-Manavî (Zervâ Taceddin Hâfız-ı Muhit) Ek Bilgi: Yüzünün rengi sarı olduğu için "Zervâ Taceddin" şeklinde lakap takılmıştır.	el-Mevlâ Taceddin İbrahim el-Manavgadî	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET	Ek Bilgi: Çorlu Müderrisi Cürcan Efendi ve Sa'dî Efendi'den de ders görmüştür.		Aynı
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır.	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	974 Rebiülahir'i	Şam'da Kânûnî'nin yaptırdığı medrese ve Şam müftülüğüne atandıktan sonra vefat etti. Ek Bilgi: Vefat ettiğinde yaşı 70'i geçmişti.	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Ek Bilgi: Muhit adlı eseri ezberlediği için "Hafız-ı Muhit" şeklinde sıfatlandırmak mümkündür.		Aynı
ESERLER	Yok	Yok	

⁹⁹ Âşık Çelebi, agy, vr. 239a; Donuk, S. agt, s. 454.

¹⁰⁰ Âşık Çelebi, agy, vr. 240a; Donuk, S. agt, s. 457.

ee. Mustafa Beg (Nişancı Celal-zâde)¹⁰¹

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	Mustafa Beg (Nişancı Celal-zâde) Ek Bilgi: Nişânî mahlası ile tanınmıştır.	Mustafa İbn Celal Tevkî'î	
DOĞUM YERİ	Tosya	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI	Ek Bilgi: Divan kâtibi olduğunda Kandî'nin yazdığı tarih manzumesi.	Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır. Ek Bilgi: Sadrazam İbrahim Paşa öldürüldükten sonra kendisine Ayas Paşa tarafından önceye dayanan sıkıntılar yaşatıldı.	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	975 Rebiülahir'i Ek Bilgi: Cami-i şerif sahasında kardeşi Salih Efendi yan tarafında defnedilmiştir.	975 Rebiülahir'i Ek Bilgi: Taun hastalığından vefat etti.	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE	Ek Bilgi: Yaptırdığı hayır kurumlarının ayrıntılı bilgisi		Aynı
ESERLER	Var Ek Bilgi: <i>Tezkiretü's-ş-şu'arâ</i> 'da Nişânî mahlası ile şiirleri vardır. Örnek şiirler verilmiştir.	Var	
HAKKINDA HİKÂYE VEYA ANEKDOT	Serhoş Abdi Çelebi'nin rivayet ettiği anekdot		

ff. el-Mevlâ Ya'kûb bin Bayram (Çalık Ya'kûb Efendi)¹⁰²

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Ya'kûb bin Bayram (Çalık Ya'kûb Efendi) Ek Bilgi: Yüzünde kılıç kesigi izi olduğu için Çalık lakabı takılmıştır.	el-Mevlâ Ya'kûb eş-Şehîr bi-Çalık Ya'kûb	
DOĞUM YERİ	Ankara	Ankara	
EĞİTİM-MÜLAZEMET	Ek Bilgi: <i>Hümâyûn-nâme</i> yazarı Ali Çelebi'den de eğitim almıştır.		Aynı
GÖREV KAYDI	Ek Bilgi: İlk görev yeri Hasköy'de vâki Mahmud Paşa Medresesi'dir.	Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır.	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	975 Şevval'i	975	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE			Aynı
ESERLER	Yok	Yok	

gg. el-Mevlâ Muhyiddin Mehmed bin Mehmed bin eş-Şeyh Torod (Martolos Efendi)¹⁰³

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Muhyiddin Mehmed bin Mehmed bin eş-Şeyh Torod (Martolos Efendi)	Muhyiddin Mehmed bin Şeyh Torod	
DOĞUM YERİ	Konya	Konya	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır.	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	975 Ramazan'ı	975 Ramazan'ı	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE			Aynı
ESERLER	Yok	Yok	

¹⁰¹ Âşık Çelebi, agy, vr. 240ab; Donuk, S. agt, s. 463.¹⁰² Âşık Çelebi, agy, vr. 241b; Donuk, S. agt, s. 461.¹⁰³ Âşık Çelebi, agy, vr. 242a; Donuk, S. agt, s. 462.

HAKKINDA HİKÂYE VEYA ANEKDOT	958 senesinde Muhaşşî Sinan ve Bostan Efendi'yi teftiş etmesi	Yok	
------------------------------	---	-----	--

hh. el-Mevlâ Mehmed bin Abdulvehhab bin Abdulkerim (Abdulkerim-zâde Efendi)¹⁰⁴

	ATÂYİ	ÂŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Mehmed bin Abdulvehhab bin Abdulkerim (Abdulkerim-zâde Efendi) Ek Bilgi: Dedesi II. Mehmed dönemi kazaskerlerinden Abdulkerim Efendi, babası Hayâlî mahlaslı Abdulvehhab ed-Defteri'dir.	el-Mevlâ Muhyiddin Mehmed bin Abdulvehhab bin Abdulkerim eş-Şehir bi-Abdulkerim-zâde	
DOĞUM YERİ	Yok	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET	İsrafil-zâde, Çivi-zâde ve Ebussuud'dan da eğitim gördü.		Aynı
GÖREV KAYDI	Ek Bilgi: Kalender-hane'ye Rumeli Kazaskeri Ebussuud Efendi ve Anadolu Kazaskeri Mirim Kösesi Mehmed Efendi'nin dört kişiyi imtihan etmesi neticesinde atandı.	Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır.	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	975 Ramazan'ının 27. Günü kadir gecesinin sabahında Ek Bilgi: Edirnekapı dışında Kemal Paşa-zâde Efendi'nin yan tarafında defnedildi.	975 Ramazan'ı Ek Bilgi: Öldüğünde yaşı 60'ı geçmişti.	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE			Aynı
ESERLER	Var	Yok	
HAKKINDA HİKÂYE VEYA ANEKDOT	1-Fakir birine 60 akçe yerine 60 altın vermesi 2-Kendisine eser arz eden birine verdiği mükâfat	Yok	

ii. el-Mevlâ Emir Hasan bin Sinan (Emir Hasan-ı Niksarî)¹⁰⁵

	ATÂYİ	ÂŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Emir Hasan bin Sinan (Emir Hasan-ı Niksarî)	Emir Hasan el-Niksarî	
DOĞUM YERİ	Niksar	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı (Atâyî Ebussuud Efendi'den eğitim aldığı söylüyor. Fakat A. Çelebi "efendimiz, zamanımızın müftüsü" ifadesiyle isim vermeden Ebussuud'u işaret etmektedir.)
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır.	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	975 senesinin kurban bayramında	975 senesinin kurban bayramında Ek Bilgi: İstanbul'da ölmüştür.	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE		Ek Bilgi: Dalkavukluk yapar, dost görünürdü. Çok fazla para kazanmış, servet yapmıştı.	Aynı
ESERLER	Yok	Yok	
HAKKINDA HİKÂYE VEYA ANEKDOT	Mekke kadısıyken rüşvet kabul etmemesi	Yok	

¹⁰⁴ Âşık Çelebi, agy, vr. 242b; Donuk, S. agt, s. 467.

¹⁰⁵ Âşık Çelebi, agy, vr. 243a; Donuk, S. agt, s. 476.

jj. el-Mevlâ Mustafa bin Davud (Kara Davud-zâde)¹⁰⁶

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Mustafa bin Davud (Kara Davud-zâde)	İbn el-Merhum Kara Davud el-Kocavî	
DOĞUM YERİ	Niksar	Yok	
EĞİTİM-MÜLAZEMET	Ma'ulul Emir Efendi, Merhaba Efendi, Mirim Kösesi ve Manav Abdi'den de eğitim görmüştür.		
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır.	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	975 senesinde Medine'ye kadı olarak atandıktan sonra varıp hac hazırlığı yaparken vefat etti. Ek Bilgi: Baki' mezarlığında defnedilmiştir. Kefevî Hüseyin'in ölümüne söylediği tarih	975 senesinde Medine'ye kadı olarak atandıktan sonra varıp bir sene geçirdikten sonra vefat etti. Ek Bilgi: Defin esnasında kendisinde kurtuluş belirtileri görülmüştür.	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE			Aynı
ESERLER	Yok	Yok	

kk. el-Şeyh Mahmud bin eş-Şeyh Mehmed el-Kavsunî el-Mısırî (Kaysunî-zâde)¹⁰⁷

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Şeyh Mahmud bin eş-Şeyh Mehmed el-Kavsunî el-Mısırî (Kaysunî-zâde)	eş-Şeyh Mehmed İbnü'l-merhum eş-Şeyh Mehmed	
DOĞUM YERİ	Kavsun-Mısır	Kavsun-Mısır	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır.	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	976 Safer'i	976 Safer'i	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE			Aynı
ESERLER	Var	Yok	

ll. el-Mevlâ Kutbuddin el-Acemî (Kutb-ı Tahtanî)¹⁰⁸

	ATÂYÎ	ÂŞIK ÇELEBİ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Kutbuddin el-Acemî (Kutb-ı Tahtanî)	Kutbuddin eş-Şirvanî el-Acemî	
DOĞUM YERİ	Şirvan	Şirvan	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Aynı
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır.	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	976 Safer'i	976 başlarında Ek Bilgi: Öldüğünde yaşı 70'e ulaşmıştı.	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE		Ek Bilgi: Dünyadan el etek çekmişti. Daha çok ailesiyle zaman geçirirdi. Pertev Paşa'ya çok bağlıydı.	Aynı
ESERLER	Yok	Yok	

¹⁰⁶ Âşık Çelebi, agy, vr. 243b; Donuk, S. agt, s. 478.

¹⁰⁷ Âşık Çelebi, agy, vr. 244a; Donuk, S. agt, s. 642.

¹⁰⁸ Âşık Çelebi, agy, vr. 246a; Donuk, S. agt, s. 482.

mm. el-Mevlâ Abdurrahman bin Mustafa (Kara Abdurrahman)¹⁰⁹

	ATÂYÎ	AŞIK ÇELEBÎ	DURUM
İSİM-NİSBE	el-Mevlâ Abdurrahman bin Mustafa (Kara Abdurrahman)	el-Mevlâ Abdurrahman İbn Mustafa el-Ma'ruf bi-Abdurrahman el-Esved	
DOĞUM YERİ	Konya	Konya	
EĞİTİM-MÜLAZEMET			Atâyî “Zeyniler Tekyesi’nde Şeyh olan Seyyid Ali’ye damad olmuştur.” derken A. Çelebi Zeyniler Tekyesi’nde o zamanlar daha önce hâl tercemesi geçen Emir Hasan Çelebi’nin şeyh olduğunu ve şahsın onunla irtibat ve ihtilat kurduğunu söylemektedir.
GÖREV KAYDI		Halef-selef bilgisi ve atama tarihleri bulunmamaktadır.	Aynı
ÖLÜM TARİHİ-ŞEKLİ	976 Şevval’inin sonlarında	976 Şevval’inin 24. Günü Ek Bilgi: İstanbul’da ölmüştür.	
FİZİKSEL-RUHSAL PORTRE			Aynı
ESERLER	Yok	Yok	
HAKKINDA HİKÂYE VEYA ANEKDOT	Ölmeden bir hafta önce bir rüya görmesi	Ölmeden bir hafta önce bir rüya görmesi	Bu hikâye her iki eserde aynı içerikle yer almaktadır.

Tüm ortak biyografilere uygulanan tablolar yardımıyla gerçekleştirilen mukayesenin ortaya koyduğu önemli noktaları şu şekilde özetleyebiliriz:

Âşık Çelebi ile Atâyî’nin aynı kişi hakkında yazdıkları karşılaştırıldığında tarihî kaynaklarımızın güvenilirliği meselesine çok iyi bir örnek bulundurduğu dikkat çekmektedir. Atâyî *Hadâiku’l-hakâik fî Tekmileti’ş-şakâik* isimli eserinde Nişancı Mehmed Bey biyografisini kaleme alırken ilgili şahıs için “İlimler denizine dalan, tüm bilgileri kuşatmada okyanus gibi yegâne (olan), hafızasının kuvveti zamanın tüm fertlerini kapsayan bir inci kutusu, ilim ve fazilette bayrak (gibi olan), doğrulukta dünyanın tanıdığı, farklı işlerle uğraşması akılları hayrette bırakan (bir kişi idi). Dünyanın işlerinin karmaşası içerisinde dosdoğru olan fikirleri ilhamın kendisi idi.”¹¹⁰ ifadeleri ile onun hakkında olumlu bir portre çizer. Buna karşın Âşık Çelebi aynı şahsın kişisel özelliklerinden söz ederken “Merhum; bilgili, etkili karakterli, çok çalışan biriydi. Başkanlığı zamanında *Dürer* ve *Gurer* ile çağının diğer önemli eserlerini kendi eliyle yazmıştır.” dedikten sonra “*Fakat kendini beğenmişliği ve cimriliği fazlaydı. Âlim ve salihler hakkında kötü görüşleri vardı. Çok kötü bidatler uydururdu. Kanun ve şeriata aykırı şekilde vergiler toplamada sert davranırdı. Sadece çapulcularla, içi dışı çirkin kişilerle görüşürdü. Ruhu ve nefsi fitne ve ortalığı karıştırmada ortaktı. Fitne ilminde hüner sahibi ve*

¹⁰⁹ Âşık Çelebi, agy, vr. 247a; Donuk, S. agt, s. 484.

¹¹⁰ Donuk, S. agt, s. 349. (Günümüz Türkçesine çevirdiğimiz ifadenin Osmanlıca aslı şu şekildedir: “*Merhûm-ı merkûm gavta-zen-i deryâ-yı ‘ulûm, kesret-i ihâtada bahr-ı muhît gibi yegâne, kuvvet-i hâfızası dürc-i ferâ’id-i zemâne, ‘ilm ü faziletde ‘alem, istikâmetde müselle-i ‘âlem, eşgâl-i müşettetü’l-bâl ile iştigâlleri muhayyir-i efhâm, dağdağa-i umûr-ı dünyeviyeye hilâlinde eşkâr-ı sa’ibesi mahz-ı ilhâm idi.*”)

düzenbazın teki idi. Alanında ön plana çıkan kim olursa olsun ona düşman olurdu.”¹¹¹ şeklindeki cümlelerle onun hakkında oldukça olumsuz bir profil ortaya koyar.

Biyografi yazarının ilgili şahsın olumlu yönlerini dile getirdikten sonra varsa olumsuz taraflarını da açıklaması tenkidî davranması bakımından onu muteber kılacak bir hususiyettir. Eğer kişisel bir husumet yoksa, Âşık Çelebi'nin ifade ettiklerini bu hususla açıklamamız mümkündür. *Zeyl-i Şakāik*'ta bazı hâl tercemelerinde bunu gerçekleştiren Nev'îzâde Atâyî'nin¹¹² burada bunu yapmamasının nedeni nasıl açıklanabilir? Bu sorunun cevabı Atâyî'nin Nişancı Mehmed Bey'in biyografisinde sarf ettiği “Duhterinün biri fuzalâ-yı kuzâtdan Balık-zâde İbrâhîm Efendi nikâhında olup hâlâ ‘ırk-ı nesebi münkatı’dur. Biri bu hakîrün vâlidesidür.”¹¹³ cümlesinde aranmalıdır. Nitekim bu cümleye göre Mehmed Bey, Nev'îzâde'nin anne tarafından dedesidir.

Başka yerlerde de örneğine şahit olduğumuz, tarafsız ve objektif olması beklenen âlimlerin bile tevessül ettiği bu akrabaları koruyup kollama hususu eski zamanlarda insanların soy sop ile iftihar, sülalenin değerinin veya değersizliğinin şahsi özelliklerine bakılmaksızın kişiye de yansıtılması gibi sosyolojik olgularla ilgili olmalıdır.

Tarihî kaynaklarımızı kaleme alan yazarların birbirinden ne kadar istifade ettikleri, intihal olarak nitelenecek bir uygulamaya gidip gitmedikleri konusunu irdelemek amacıyla bakıldığında Atâyî'nin, dili Arapça olan *Tetimmetü's-Şakāiku'n-nu'mâniyye*'yi birebir çevirip kendisine mal etme imkânına sahipken buna tevessül etmediği görülmektedir. Nev'îzâde Atâyî pek çok yerde Âşık Çelebi zeylinde var olan bilgileri eserine hiç almamıştır. Örneğin Şâh Mehmed bin Sinân el-Yegânî biyografisinde¹¹⁴ Âşık Çelebi şahsın H. 969 / M. 1561-62 senesinde vefat ettiğinde yaşının 50'i geçtiğini ifade ederken Atâyî ölüm tarihi olarak H. 969 Safer'ini (M. Ekim-Kasım 1561) vermekle yetinir.

Nev'îzâde Atâyî bazı yerlerde Âşık Çelebi'nin bilgilerine riayet etmez, farklı görüşler ileri sürer. Mesela Ebussuudzâde Ahmed Çelebi'nin doğum tarihini Âşık Çelebi H. 943 / M. 1536-37 olarak bildiriyorken Atâyî bunu kabul etmeyip 944 / 1537-38 senesini vermektedir.¹¹⁵

Ataullah Atâyî Efendi'nin Âşık Çelebi'den istifadesinin intihal seviyesinde olmadığını belki de en önemli göstergesi Abdurrahman bin Mustafa (Kara Abdurrahman) biyografisinde yer almaktadır. Çünkü Âşık Çelebi, Kara Abdurrahman'ın ölüm tarihini H. 24 Şevvâl 976 (M. 11 Nisan 1569) olarak bildiriyorken o, H. 976'ı Şevvâl'inin (M. Mart-Nisan 1569) sonları

¹¹¹ Âşık Çelebi, agy, vr. 236a.

¹¹² Bir örnek için bk. Donuk, S. agt, s. 544 - 545 (Manav Seyyidi biyografisi).

¹¹³ Donuk, S. agt, s. 350.

¹¹⁴ bk. Âşık Çelebi, agy, vr. 207a; Donuk, S. agt, s. 277.

¹¹⁵ bk. Âşık Çelebi, agy, vr. 218a; Donuk, S. agt, s. 297.

demekle iktifa eder.¹¹⁶ Art niyetli biri, bu kadar ayrıntılı bir bilgiyi muhtemelen olduğu gibi eserine naklederdi.

Tüm bunlar Atâyî Efendi'nin Âşık Çelebi'nin zeylinden hiç yararlanmadığı anlamına gelmemelidir. Ortak biyografiler söz konusu olduğunda *Tetimmetü's-Şakāiku'n-nu'māniyye*'de olan bazı bilgiler *Hadāiku'l-hakāik fi Tekmileti's-şakāik*'ta da mevcuttur. Fakat genel itibarla Atâyî'nin bu bilgilere eklemeler yaptığı, bunları daha ayrıntılı hâle getirdiği, böylelikle daha kapsamlı ve sağlıklı bir tarzda bilgi akışını sağladığı görülmektedir. Mesela Kaysûnîzâde Şeyh Mahmud bin Şeyh Mehmed el-Kavsûnî el-Mısrî'nin nikrise yakalanan Kanuni Sultan Süleyman'ın bacağına yanlış tedavi eden Yahudi hekime müdahale etmesi hadisesi her iki zeyilde de mevcuttur.¹¹⁷ Fakat Nev'îzâde'nin bu olayı daha ayrıntılı, daha diyaloga dayalı ve daha etkili bir şekilde kaleme alması dikkat çekicidir.

Sayısı az da olsa her iki eserde tüm ifadelerin aynı olduğu hikâye anlatımları da mevcuttur. Yine Kaysûnîzâde Şeyh Mahmud biyografisinde geçen, şahsın babasının I. Selim'in cenaze işlerini yapması, kendisinin de Kanuni'nin vefatı üzerine aynısını yapması hadisesi her iki zeyilde aynı ifadelerle anlatılmaktadır.¹¹⁸

Hatta bu aynı ifadelerin kullanılması hususu cümle bazında da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Şeyhzâde Abdurrahman bin eş-Şeyh Cemaleddin el-Merzifonî terceme-i hâlinde¹¹⁹ Atâyî'nin sarfettiği “mülâzemetin ‘atebe-i ‘aliyyeye ‘arz edip” ifadesi Âşık Çelebi'nin “ ‘araza mülâzemetühü ile'l-‘atabeti's-sultâniyye” ibaresinin birebir çevirisi görüntüsü vermektedir. Fakat bu tür birebir cümle çevirilerinin birkaç örnekle sınırlı kaldığını belirtmekte fayda vardır.

İki yazarın bilgi akışlarında birbirine taban tabana zıt düştüğü noktalar oldukça azdır. Kendisinin dedesi olan Nişancızâde Mehmed Efendi biyografisinde Atâyî'nin tutunduğu istisnai tutum dışında, iki müzeyyilin ender tezada düştükleri görülmektedir. Yaptığımız mukayesede buna örnek olarak verebileceğimiz bir nokta tespit ettik. O nokta, Emir Hasan bin Sinan biyografisinde yer almaktadır. Nev'îzâde Efendi onun Mekke kadısıyken yüklü bir rüşveti geri çevirdiğini söylemektedir. Fakat Âşık Çelebi ise karakter portresini çizerken Emir Hasan'ın dalkavukluk yaptığını ve çok para kazanıp servet topladığını belirtmektedir.¹²⁰

İki müellif biyografi tesis yöntemleri açısından mukayese edildiklerinde ilk olarak Atâyî'nin şahısların lakaplarının dayanak noktalarını izah etmeye önem verirken Âşık Çelebi'nin bunu önemsememesi dikkat çekmektedir. Bir örnek vermek gerekirse Nev'îzâde,

¹¹⁶bk. Âşık Çelebi, agy, vr. 247a; Donuk, S. agt, s. 484.

¹¹⁷bk. Âşık Çelebi, agy, vr. 244b-245a; Donuk, S. agt, s. 642-644.

¹¹⁸bk. Âşık Çelebi, agy, vr. 246a; Donuk, S. agt, s. 644.

¹¹⁹ Âşık Çelebi, agy, vr. 224b; Donuk, S. agt, s. 398.

¹²⁰bk. Âşık Çelebi, agy, vr. 243a; Donuk, S. agt, s. 476.

Ya'kûb bin Bayram'ın yaşam bilgilerini sunarken yüzünde kılıç kesigi izi olduğu için Çalık Ya'kûb olarak tanındığını belirtmektedir. Âşık Çelebi'de ise böyle bir izah yoktur.¹²¹

Şakâik-ı Nu'mâniyye, akabinde gelen zeyilleri ile uzun yıllar kendini yenileyerek bir geleneğe dönüşmüştür. Bu geleneğin zaman boyunca gelişip yerleşen genel vasıfları vardır.¹²² *Şakâik-ı Nu'mâniyye* ve zeyilleri esasında kadı ve müderris tabakâtı türünde oldukları için onların göreve atama tarihleri, dereceleri ve halef - selef bilgilerini de ihtiva etmektedir.¹²³ Her iki yazar kadı ve müderris biyografilerinde şahsın bütün görevlerini listelemektedir. Fakat Atâyî, biyografisini kaleme aldığı şahsın atama yeri, tarihi, derecesi, halef - selef bilgisini muntazam bir şekilde listelerken Âşık Çelebi'nin atama tarihi ile halef - selef bilgisini vermediği görülmektedir.

Atâyî'nin şahıslarla ilgili daha fazla hikâye, anekdot ve hadiseye yer vermesi biyografi teşkil yöntemi açısından yapılabilecek başka bir değerlendirmedir. Mesela Şeyh Abdullatif en-Nakşbendî,¹²⁴ İmamzâde Mehmed Efendi,¹²⁵ Alaeddin Ali el-Manavî,¹²⁶ Abdülkerimzâde Efendi¹²⁷ biyografilerinde Atâyî ikişer hikâye - anekdot nakletmektedir. *Tetimmetü's-Şakâiku'n-nu'mâniyye*'de bunlar bulunmamaktadır. Atâyî'nin yer verdiği, Âşık Çelebi'nin eserinde geçmeyen hikâyelerin toplam sayısı oldukça fazladır.

Hadâiku'l-hakâik fi Tekmileti's-Şakâik'ı biyografi tesis yöntemi açısından daha başarılı kılan hususlardan biri de şairlik veya ediplik vasfı olan şahısların bu yönüne daha çok atıf yapılmasıdır. Âşık Çelebi, şahısların şairlik veya yazarlık özelliklerini tümünden biyografilerine almamazlık etmez. Fakat Nev'îzâde'nin bu hususa daha önem verdiği, şahsın kaleme aldığı eserleri varsa buna daha çok yer ayırdığı ve şair olanların şiirlerinden örnekler iktibas ettiği dikkat çekmektedir. Mesela Nişancı Celalzâde Mehmed Beg biyografisinde onun eserlerinin adı zikredildikten sonra *Tezkiretü's-Şu'arâ*'da yazılı olan şiirlerinden örnekler verilmiştir.¹²⁸ Âşık Çelebi'nin *Tetimmetü's-Şakâiku'n-nu'mâniyye*'sinde manzumeleri örnek olarak verilen biyografi sahibi hiç yoktur.

Yukarıda sözü edilen farklar Ataullah Atâyî Efendi'nin zeylini içerik olarak daha zengin ve daha renkli kılmaktadır.

¹²¹bk. Âşık Çelebi, agy, vr. 241b; Donuk, S. agt, s. 461.

¹²²*Şakâiku'n-nu'mâniyye* geleneğinin genel vasıfları Donuk, S. agt, s. 84'te tespit edilmeye çalışılmıştır.

¹²³Donuk, S. agt, s. 88 - 89.

¹²⁴bk. Âşık Çelebi, agy, vr. 229b; Donuk, S. agt, s. 401.

¹²⁵bk. Âşık Çelebi, agy, vr. 231b; Donuk, S. agt, s. 336.

¹²⁶Âşık Çelebi, agy, vr. 239a; Donuk, S. agt, s. 456.

¹²⁷Âşık Çelebi, agy, vr. 242b; Donuk, S. agt, s. 467.

¹²⁸bk. Donuk, S. agt, 466.

3. Ortak Bir Biyografi Örneği Üzerinden *Tetimmetü's-Şakāiku'n-nu'māniyye ile Hadūiku'l-hakāik fī Tekmileti's-Şakāik*'ın Birebir Mukayesesi

el-Mevlâ 'Abdu'l-bâkî ('Arab-zâde 'Abdu'l-bâkî Çelebi)¹²⁹

Devlet-i Ebü'l-fethî'de mesned-ârâ-yı fetvâ olan Mollâ 'Arab merhûmun mahdûm-ı pür-fazl ü edebi 'Arab-zâde 'Abdu'l-bâkî Çelebi'dür. Sekiz yüz toksan beş târihinde ketm-i 'ademden perde-endâz ve gonçe-i teh-beste gibi revnak-efrûz-ı kîmât-ı 'izz ü nâz olup;

Gitdi Kestelli Fenârî hem dahî İbni 'Arab Cümle'nün târihi zâhirde velî zâhir degül

beytinden müstefâd olan üzere ihdâ ve tis'a mi'ede peder-i 'âlî-güheri hayr-bâd-ı dehr-i bî-bünyâd eyledükde mahdûm-ı mezbûr tıfl-ı şeş-sâle olup birâder-i mihteri Bebek Çelebi hacrında karîn-i terbiye ve dâ'i-i semt-i reşâda hâzır-cevâb-ı telbiye olmuş idi. Şakîk-ı mükerreremi şefkat-i pederâne ile tekrîm ve fûnûn-ı nâfi'ayı mertebe-i lâ'ikasında ta'lîm eyleyüp ol merdüm-i 'ayn-ı a'yânun manzûrî ve mazhar-ı feyz-i mevfûrî oldukdan sonra tarîk-ı 'ilme 'âzim ve Müftî 'Alî Çelebi hizmetlerinden mülâzım oldu. Evvelâ yigirmi beş akçe ile Kütâhiyye'de Karagöz Paşa Medresesi'ne, ba'dehu otuzla İnegöl'de İshak Paşa Medresesi'ne, ba'dehu kırk akçe ile Burûsa'da Kapluca Medresesi'ne müderris ve mebânî-i 'ulûmî mü'essis olup tokuz yüz kırk iki senesinde Pervîz Efendi yerine Mahmûd Paşa Medresesi'ne nâ'il, kırk üç hilâlinde Fahrî Çelebi yerine Üçşerefeli pâyesine vâsıl, kırk yedi dâhilinde Hüseyin-i Karesî yerine Semâniye'de mesned-ârâ-yı fezâ'il olup elli bir esnasında Celâl-zâde Sâlih Efendi yerine altmış akçe ile Edrine'de Sultân Bâyezîd Medresesi ile kadri mezîd olmuş idi. Sene-i mezbûre evâhirinde selef-i sâlifî yerine Halep kazâsı ile fâ'iz-i matlab oldu. Elli üç târihinde Manav 'Abdî yerine Mekke-i Mükerreme'ye nakl ile tekrîm olındı. Elli yedi senesinde toksan akçe ile mütেকâ'id olup yerine Hâce Kayını Mehemed Efendi mütesâ'id oldu. Ol esnâda Kara Çelebi yerine mahrûse-i Burûsa hükûmeti ile bülend-makâm, altmış temâmında 'Abdu'l-kerîm-zâde yerine kazâ-yı Mısır ile makzî'l-merâm oldu. Altmış üç senesinde vazîfe-i emsâl ile munfasıl ve mansıb-ı mezbûra Pervîz Efendi muttasıl oldu. Altmış yedi târihinde Martolos Efendi yerine sâniyen Mekke-i Müşerreffe ile teşrîf olındı. Altmış tokuz Rebî'u'l-âhir'inde ref' olunup yerine Fuzayl Efendi terfî' olındı.

¹²⁹Donuk, S. agt, s. 308.

el-Mevlâ Abdalbâkî İbnü'l-mevlâ Alaeddin Ali el-Arabî¹³⁰

Merhum babasının hâl tercemesi üstad (Taşkoprîzâde'nin) hâl tercemelerinden (oluşan eserinde) geçmektedir. Merhum babası öldüğünde onun oğlu (Abdalbâkî Efendi) altı yaşındaydı. Bunun üzerine büyük kardeşi, Bebek Çelebi diye bilinen Mevlâ Abdurrahim'in kucağında büyüdü. Ağabeyi onu büyüttü, ona eğitim verdi, onu okuttu. Öğrencilik yaptı ve bütün eğitim basamaklarını tamamlayıncaya kadar ilimle meşgul oldu. Böylece merhum Müftü Ali Çelebi el-Cemâlî'den mülâzım oldu. Yirmi beş akçe ile Kütahya'da Karagöz Paşa Medresesi'nde (müderrislik görevine) atandı. Otuz akçe ile İnegöl Medresesi'ne atandı. Sonra kırk akçe ile Kaplıca Medresesi'ne atandı. Sonra elli akçe ile Mahmud Paşa Medresesi'ne atandı. Sonra Edirne medreselerinden birine atandı. Sonra Sahn-ı Semâniye Medreseleri'nden birine, sonra altmış akçe ile Edirne'de Sultan Bâyezîd Medresesi'ne atandı. Sonra Halep kazasına (kadı olarak) atandı. Sonra Mekke kadılığına atandıktan sonra azledildi. Kendisine doksan akçe emeklilik vazifesi verildi. Sonra Bursa kadılığına atandı. Oradan Mısır kadılığına nakledildi. Oradan azledilip eski vazifesine görevlendirildi. Sonra Mekke kadılığına ikinci kez gönderildi. Sonra oradan da azledildi. Asıl memleketi olan İstanbul'a döndü ve ecel onu orada yakaladı. Akabinde dokuz yüz yetmiş bir senesi Cemâdiyelâhir ayının üzerinden biraz zaman geçtikten sonra veba hastalığından vefat etti.

Adı geçen merhum, tüm ilimlerde yetenekliydi. Pek çok bilim ve fende tam bir hissesi vardı. Faydalı şeyler ile uğraşır. Kendisi gibi olan talebelerle ilgilenirdi. Ziyadesiyle uğraşarak onların kalplerini kazanırdı. Resmî ve örfî zorunluluklara uyma konusunda güvenilirdi. Şan ve mevki kazanma konusunda hırslıydı. Çok mal elde etme ve devlet adamlarıyla yakınlık kurma konularında çok zaman geçirirdi. Durumu "Tüm zamanı devlet ve adamlarına aitti." denilmesine uygundu. Yumuşak huylu, tatlı sohbetli, insanlarla diyalogu güzel, güler yüzlü, resmîyeti bir taraf bırakmış, samimi, büyük bir servet, muazzam mal mülk elde etmiş ve onları da kaybetmiş biri idi.

¹³⁰Âşık Çelebi, agy, vr. 221a.

Vazîfe-i tekâ'üd ile küşe-nişîn-i humûl ve nazâ'if-i vazâ'if-i 'ilm ü 'ibâdete meşgûl iken tokuz yüz yetmiş bir Cemâdiye'l-âhire'sinde maraz-ı tâ'ûndan intikâl ve dârü'l-üns-i kudse irtihâl eyledi.

Mevlânâ-yı mezbûr mecmû'a-i fazl-ı mevfûr, 'âlim ü fâzıl, kâmil ü şâmil, beşûş u hâlûk, siddîk u sadûk, mahdûm-ı kerîmü's-şân, harîs-i câh ü 'unvân, tertîb-i kavâbile firîfte, terfî-i kadr-i emâsile şifte, evzâ' u etvârı müselleme, melek-hisâl âdem idi. Karâr-dâde-i 'âlemdür ki ol zemâne dek müderrisîn-i Semân'dan bir merd-i fâzıl bunlar nâ'il olduğu iştihâra vâsıl olmamış ve bunlara nasîb olan cem'iyet-i efâzıla dest-res bulmamış ola. Fi'l-hakîka ders-hâne-i tahkîkları mahatt-ı rihâl ve vecche-i âmâl-i ricâl olup cümleden Şeyhü'l-İslâm Zekeriyâ Efendi ve sadrû'l-ifâde Ahî-zâde Efendi ve İstanbul kâzîsi iken fevt olan Nâzır-zâde ve Burûsa Kâzîsi 'Arab-zâde dâhil-i kîbâb-ı hücerâtı olup;

Kim görüpdür ki ola bahr habâb içre nihân

ma'nâsını 'ıyân ve rûz-merre sekiz dersle revnak-efrûz-ı medâris-i Semân idi. Zemân-ı kazâsında cem'-i esbâb-ı kâm-rânîye mâ'il ve zuhûr u bürûze şifte-dil olup sadâret iktisâbı için sudûr-ı vüzerâyâ mâl-i firâvân bezl idüp vâyesi hırmân olmuş idi. Burûsa kâzîsi iken "Zulmiyye" demekle meşhûr Yenikapluca'yı binâ ve Şadr-ı A'zam Rüstem Paşa'ya ihdâ eylemiş idi. Fi'l-hakîka hammâm-ı nüh-tâk gibi 'ibret-nümâ-yı âfâkdur.

Ba'zı sikât-ı ruvâtdan menkûldür ki bir gün merhûm Rüstem Paşa kapusunda mülâkate muntazır dîvân-hâne tahtasında zâr u mütehayyir görüp zengâr-ı gubâr-ı gam âyine-i cebîn-i hâlinde hüveydâ ve dem-be dem âh-ı sûznâk çekdükçe âteş-i derûni peydâ olmağla;

Nedendür iy meh-i âyine-ruhsâr
Yüzün zengâr-ı gam tutmuş kamervâr

Gönül âyinedür sevmez gubârı
Götürmez câm-ı Cemşîd inkisârı

mazmûn ile istifsâr-ı hâl ve sebeb-i te'essürden su'âl eyledükde buyurmuşlar ki "Bu kapuya şeref-yâfte-i intisâb ve gâh u bî-gâh rûy-mâl-i hâk-i dergâha ruhsat-yâb olmak recâsına otuz bin filori harc eyledüm. Henüz bîgânevâr mu'âmeleden hâlâs ve dâhil-i bezm-i hâssu'l-hâss olmak müyesser olmadı." diyü cevâb virüp;

İbret gözüyle bakanlar için o, bir ders taşıyordu. (Çünkü) kendisinden sonra pek çok kitap geride kaldı. Onları da kolaylıkla kaybetti. Kendisinden geriye bir çocuk veya olgun bir varis kalmadı. (Kendisinin sahip oldukları) onun akli dengesi

zayıf kardeşinin oğluna miras kaldı. Biz de Allah'tan hayırlı bir son istiyor, bunu rica ediyoruz. Malının üçte birini vasiyet kurallarına uyarak hayır işlerinde kullanılmak üzere vasiyet etti. Vefat ettiğinde yaşı yaklaşık olarak yetmiş altı idi.

Babasının vefatının ayrıntısı şu şekildedir: Merhum babası, şairin ta'miyeli tarih yoluyla dile getirdiği gibi dokuz yüz bir senesinde vefat etti. Molla Kastalânî, Molla Fenârî ve adı geçen (Abdûlbâkî Efendi'nin babası) Molla el-Arabî'nin de vefatının geçtiği Türkçe beyit şu şekildedir:

Türkçe Tarih

Gitdi Kestelli Fenârî hem dahı Mollâ 'Arab
Cümle'nün târîhi zâhirde velî zâhir degül

Ya'ni şair "hir (هر)" lafzı olmadan "zâ (ظ)" ifadesini (kastetmektedir). Böylelikle hepsinin toplamı ile sayı dokuz yüz bir etmektedir. Buradan hareketle onun babasının dokuz yüz bir senesinde vefat ettiğini öğrenmekteyiz. Babasının ölümünde onun altı yaşında olduğunu kendisinden pek çok kez işittim. Onun ömrü yaklaşık olarak yetmiş altı etmektedir. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun. Allah ona tamamen hayırla muamele etsin ve onu yüce cennette muttakilerle birlikte haşretsin.

Çürüdüp nakd-i sirişküm o cefâkârı görüp
'Âşıkumdur dimege şimdi bana 'âr eyler

fehvâsıyla girye-i hây hây-ı gülü-sûz-ı hasret idüp dem-beste-i hayret olmuş ammâ ashâb-ı tahkîk yanında resîde-i faysal-ı tasdikdür ki vezîr-i mezbûr hizmet-i mevlânâyı kâzî'asker itmege sa'y-i mevfûr ve bezl-i maddûr eylemiş. Lâkin ni'met-hâne-i takdîrden hisse-i gâ'ib sâhibi olmamağla tertîb-i mukaddimât-ı esbâb netîce-bahş-ı me'ârib olmamış.

إذا لم يكن عون من الله للفتى

¹³¹ فالول ما يحنى عليه اجتهاد

¹³² تجاوز الله عن شيباته وجزاه بعميم لطفه وفسبح جنانه

¹³¹"Bir genç için Allah'ın yardımı söz konusu olmazsa kendi aleyhine işlediği ilk cinayet ictihâdîdir."

¹³²"Allah onun günahlarını affetsin ve onu lütfunun ve cennetinin genişliği ile mükâfatlandırın."

4. Sonuç

Biyografi türü, İslam medeniyeti sahasına giren toplumların edebiyatlarında genellikle gelişmiş bir türdür. Hadis-i şeriflerin kaynağının sıhhatini tespit etme ihtiyacı, Müslüman toplumların edebiyatlarında biyografinin gelişmesinin en önemli nedenlerinden biridir. Türk edebiyatı da biyografinin ileride olduğu edebiyatlardan biridir. Osmanlı sahası Türk Edebiyatında biyografi, Arap tabakât geleneği ile İran tezkirecilik geleneği etkisinde ilerlemiştir. Bu sahada en yaygın biyografik örnekler şüara tezkireleridir. Osmanlı Devleti'nin gerçek anlamda ilk tabakât kitabı vasfını taşıyan eser, Taşköprîzâde Ahmed İsmâmeddin Efendi'nin eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye fî Ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye adlı eseridir. Arap dilinde yazılan bu eser, Osman Bey'den Kanuni Sultan Süleyman'a gelesiye kadar tahta çıkan on Osmanlı hükümdarı zamanında yaşamış 521 kadı, müderris, şeyh ve dervişin biyografilerini ihtiva etmektedir. Kısa bir süre zarfında şöhret kazanan esere tercümeler, telhisler ve zeyiller yazılmıştır. Bu zeyillerden biri olan Âşık Çelebi'nin *Tetimmetü's-Şakâiku'n-nu'mâniyye* adlı eseri *Şakâik-ı Nu'mâniyye*'yi Taşköprîzâde'nin bıraktığı yer olan Kanuni Sultan Süleyman dönemi ortalarından II. Selim döneminin başlarına kadar getirir. H. 968 Receb'i (M. Mart-Nisan 1561) – H. 976 Şevval'i (M. Mart-Nisan 1569) arasında yaşamını yitirmiş 43 kişinin hâl tercemelerini barındırmaktadır. Arapça yazılan bu zeyil, *Şakâik-ı Nu'mâniyye* geleneğine biyografi ile birlikte tarihî bilgilerin verilmesi yeniliğini kazandırmıştır. Nev'îzâde Atâyî'nin *Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti's-şakâik* adlı eseri *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'ye yazılan en meşhur zeyillerden biridir. Mecdî Mehmed Efendi'nin *Hadâiku's-şakâik* adlı *Şakâik-ı Nu'mâniyye* tercümesi esas alınarak kaleme alınmıştır. H. 1042 / M. 1632-33'te yazımına başlanmış, H. 1044 Rebiülâhir'inde (M. Eylül 1634) Üsküp'te tamamlanmıştır. Taşköprîzâde'nin bıraktığı yerden *Şakâiku'n-nu'mâniyye*'yi H. 1044 / M. 1634-35 senesine kadar getirir. Kanuni Sultan Süleyman ile IV. Murad arasında sekiz Osmanlı hükümdarının tabakalarından oluşmaktadır. Kadı, müderris, şeyh, derviş, devlet adamı olmak üzere 1133 kişinin biyografisini havidir. Bunların 198'i şair ve edip biyografisidir. Tabakaların sonunda ilgili hükümdarlar zamanında vuku bulan önemli tarihî hadiseler de içermektedir. Resmî belgelerden, önemli kitaplardan, meşhur ve güvenilir kişilerden istifade edilerek yazılması; müellifinin bir şair olup edebî tenkitlere yer vermesi, başarılı bir dil ve üslupla kaleme alınması, çok fazla sayıda biyografi içermesi gibi nedenlerle kültür hayatımızın temel kaynakları arasında gösterilmektedir. *Tetimmetü's-Şakâiku'n-nu'mâniyye*'deki 43 biyografinin 39'u *Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti's-şakâik*'ta da yer almaktadır. Ortak biyografileri mukayese ettiğimizde şu neticeler ortaya çıkmaktadır.

• Eski bilgi kaynaklarına müracaat edilirken yazar ile yazının konusu olan kişi arasındaki kişisel bağlantılara dikkat etmekte fayda vardır. Âşık Çelebi, Nişancı Mehmed Bey'in kötü taraflarını dile getirirken Atâyî ise şahsı yüceltir. Bu çelişkili durumun muhtemel nedeni Mehmed Bey'in Atâyî'nin anne tarafından dedesi olmasıdır.

• Her iki zeyilde ortak olan bilgiler mevcuttur. Nev'îzâde Atâyî, Âşık Çelebi'nin zeylinden istifade etmiştir. Fakat bu istifade makul ve kabul edilebilir düzeyde kalmıştır. İntihal veya kopya şeklinde nitelenebilecek bir durum söz konusu görünmemektedir. Çünkü Atâyî, bazen Âşık Çelebi'nin verdiği bilgileri görmezden gelmiş; bazen değiştirerek, bazen de daha ayrıntılı hâle getirerek sunmuştur.

• Tarihî kaynaklarımızın yazarları kendilerinden önceki bilgileri aynen tekrar etmişlerdir, düşüncesi en azından Nev'îzâde Atâyî için geçerli değildir.

• Atâyî'nin kaleme aldığı biyografiler, içerik olarak Âşık Çelebi'ninkilere göre daha ayrıntılı, daha renkli ve daha düzenlidir. Atâyî, kadı ve müderrislerin görev kaydını muntazam listelerken Âşık Çelebi atama tarihleri ve halef - selef bilgilerine yer vermemiştir. Şahıslar hakkında anekdot ile hikâyeler ve eser bilgisi de Atâyî'nin üzerinde daha çok durduğu biyografik hususlardır.

Kaynakça

- AHATLI, E. (2011). "Terceme", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 40, Ankara, s. 483.
- Ali b. Bâlî, *el-İkdu'l-manzûm fî Zikri Efâzîli'r-Rûm*, Manisa Yazma Eser Kütüphanesi, No. 1348 ve 5069.
- Âşık Çelebi, *Tetimmetü's-Şakâiku'n-nu'mâniyye*, Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi Fazıl Ahmed Paşa nu. 1098, vr. 248a.
- AYCİBİN, Z. (2007). *Kâtip Çelebi - Fezleke - Tahlil ve Metin*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniv., Sosyal Bilimler Enst., Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- BLOCHET, E. (1925). *Bibliothèque Nationale Catalogue des Manuscrits Arabes des Nouvelles Acquisitions (1884-1924)*, Paris, s. 326 - 327.
- ÇALDAK, S. (2006). "Eski Türk Edebiyatında Nesir (Düz Yazı)", *Eğitim*, Sene 7, Sayı 75 - 78, Ankara.
- DONUK, S. (2015). *Nev'i-zâde Atâyî - Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti's-şakâik (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- DURMUŞ, İ. (2010). "Tabakat", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 39, Ankara, s. 288.
- DURMUŞ, İ. (2013). "Tabakât", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Ankara, C. 44, s. 339.
- ECE, S. (2007). *Klâsik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri*, Erzurum: Fenomen Yayınları
- EFENDİOĞLU, M. (2010). "Tabakat (Hadis)", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 39, Ankara, s. 291.

- EKİNCİ, R. (?). “Sîmkeş-zâde Mehmed Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*; <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1288>
- EKİNCİ, R. (2014). *Uşşâkizâde Hasîb'in Zeyl-i Şakâik'ı (İnceleme-Metin-Dizin)*, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa.
- Fındıklılı İsmet, (1989). *Tekmiletü'ş-şakâ'ik fi Hakk-ı Ehli'l-hakâ'ik* (tıpkıbasım: A. Özcan), İstanbul: Çağrı Yay., s. 478.
- FURAT, A. S. (1985). *Eş-şekâ'iku'n-nu'mâniye fi Ulemâi'd-devleti'l-Osmâniye*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., s. V - VI.
- GÖNÜL [NECATİGİL], B. (1940). *Şekâik-ı Numaniye: Tercemeler, Zeyiller, Telhisler, Müntehabatlar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak., Mezuniyet Tezi, İstanbul.
- GÖNÜL [NECATİGİL], B. (1945). İstanbul Kütüphanelerinde al-Şakâik al-Nu'maniya Tercüme ve Zeyilleri, *Türkiyat Mecmuası*, VII – VIII / 2, İstanbul, s. 150.
- GÜVEMLİ, Z. S. (1938). “Hadâikü'l-hakâik fi Tekmiletü'ş-Şakâik”, *Yeni Türk Dili*, VI, İstanbul.
- GÜVEMLİ, Z. S. (1939). “İstanbul Kütüphanelerinde Hadâik-al-Hakaik Nüshaları”, *Yeni Türk Yurdu*, C. VII, Sayı 75 - 76, İstanbul.
- HASIRCI, N. (2010). “Mantıkî Kıyas ile Fıkıhî Kıyasın Karşılaştırılması”, *İslâmî İlimler Dergisi*, Yıl 5, Sayı 2, Güz, s. 59 - 60.
- İSEN, M. vd. (2009). *Şair Tezkireleri*, Ankara: Grafiker Yayınları, s. 7.
- KANDEMİR, M. Y. (1997). “Hadis”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 15, Ankara, s. 27.
- LEVEND, A. S. (2008). *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. 1, s. 450.
- Nev'î-zâde Atâyî, *Hadâiku'l-hakâik fi Tekmiletü'ş-şakâik*, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, No. R. 1438, vr. 1b, 349a.
- NİYAZIOĞLU, A. (2003). *Ottoman Sufi Sheikhs Between this World and Hereafter: A Study of Nev'izade Atâi's (1583-1635) Biographical Dictionary*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Harvard University, Cambridge, Massachusetts
- ÖZCAN, A. (1989). *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri*, İstanbul: Çağrı Yayınları, C. I - V, s. XII.
- ÖZCAN, A. (2010). “Tabakat (Osmanlı Dönemi)”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 39, Ankara, s. 300.
- PAKALIN, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, C.3, s. 458.
- TAN, M. (2007). *Taşköprülüzâde - Osmanlı bilginleri*, İstanbul: İz Yayıncılık
- Taşköprizâde Ahmed İsameddin Efendi, *eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye fi Ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*, (haz.) Ahmed Subhi Furat, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1985, s. 560.